

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE
FAKULTA BEZPEČNOSTNĚ PRÁVNÍ
Katedra trestního práva

**Práva poškozeného a oběti trestného
činu v trestním řízení**
Diplomová práce

Victim rights in the Criminal procedure
Master thesis

VEDOUCÍ PRÁCE
doc. JUDr. Petr Hulinský, Ph.D.

AUTOR PRÁCE
Mgr. Bc. Alena Kosová

PRAHA
2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze, dne 9. 3. 2023

.....

Mgr. Bc. Alena Kosová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala doc. JUDr. Petru Hulinskému, Ph.D. a Mgr. et Mgr. Davidu Průšovi za cenné rady, připomínky a nápomoc při zpracování této diplomové práce. Dále bych ráda poděkovala mému zaměstnavateli za umožnění dalšího vzdělávání a v neposlední řadě mým blízkým za podporu a motivaci ke studiu.

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá postavením poškozeného a oběti trestného činu v trestním řízení a právy, která jsou těmto subjektům garantována platnými právními předpisy. Práce se věnuje vymezení pojmů poškozený a oběť, resp. zvláště zranitelná oběť trestného činu a zabývá se jejich odlišením. Práce se dále zabývá kategorizací práv poškozeného, popisem a právní analýzou vybraných práv, a to se zaměřením na zajišťovací instituty, kterých mohou využít poškození s nárokem na náhradu škody. Práce se dále soustředí na práva obětí, zejména mimoprocesního charakteru. Cílem práce je zejména vymezit, popsat a analyzovat platnou právní úpravu postavení poškozeného a oběti, jakož i jim garantovaná práva.

KLÍČOVÁ SLOVA

poškozený, oběť trestného činu, práva poškozeného, práva oběti trestného činu, trestní řízení, adhezní řízení

ANNOTATION

The thesis deals with the position of an injured party and a victim in criminal proceedings and the rights guaranteed to these subjects by the applicable legislation. The thesis is devoted to the definition of the terms injured party and victim, or particularly vulnerable victim of a crime and deals with their distinction. The thesis also deals with the categorization of the rights of an injured party, description and legal analysis of selected rights, with a focus on the securing institutes. The thesis also focuses on the rights of victims, particularly those of a non-procedural nature. The aim of the work is to define, describe and analyse the current legal regulation of the position of the injured party and the victim, as well as the rights guaranteed to them.

KEY WORDS

injured party, victim of a crime, rights of an injured party, victim rights, criminal proceedings, collateral proceedings

Obsah

Úvod.....	7
1 Trestní řízení v České republice a jeho účel	10
2 Vymezení pojmu poškozený	13
2.1 Poškozený jako subjekt a strana trestního řízení.....	15
2.2 Zastupování poškozeného	16
3 Vymezení pojmu oběť trestného činu.....	19
3.1 Legální definice pojmu oběť trestného činu	19
3.2 Legální definice pojmu zvláště zranitelná oběť trestného činu	21
4 Komparace pojmů poškozený a oběť trestného činu	25
5 Práva poškozeného v trestním řízení a jejich kategorizace	28
5.1 Zásada zajištění práv poškozeného.....	29
5.2 Práva náležející každému poškozenému.....	30
5.2.1 Právo být poučen	32
5.2.2 Právo udělit nebo odepřít souhlas s trestním stíháním	34
5.3 Práva náležející poškozenému, který řádně a včas uplatnil nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení	37
5.3.1 Právo podat návrh na zajištění majetku	39
5.3.2 Právo na zajištění náhradní hodnoty	43
5.3.3 Kolize nároku poškozeného na náhradu škody a insolvence pachatele ...	47
6 Adhezní řízení.....	52
7 Práva obětí trestného činu	58
7.1 Právo na poskytnutí odborné pomoci	59
7.2 Právo na informace.....	62
7.3 Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím	65

7.4 Právo na ochranu soukromí	68
7.5 Právo na ochranu před druhotnou újmou.....	69
7.6 Právo na peněžitou pomoc	73
Závěr	78
Seznam použitých pramenů.....	80
Seznam použitých zkratek	86

Úvod

Všeobecně uznávaným primárním předmětem a účelem trestního řízení coby zákonem stanoveného postupu orgánů činných v trestním řízení je zjistit, zda se skutek, pro který je trestní řízení vedeno, opravdu stal, zjistit pachatele a uložit mu sankci. Ačkoli primárním účelem trestního řízení není rozhodnutí o nároku poškozeného na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, ani jejich uspokojení, nelze přecházet a bagatelizovat roli poškozeného, resp. oběti v trestním řízení a jejich práva a nároky vzniklé v důsledku spáchaného trestného činu. Stát s ohledem na svoji roli ochránce bezpečnosti a zájmů osob, v níž vzhledem ke spáchanému trestnému činu selhal, musí v rámci trestního řízení chránit a garantovat práva poškozených a obětí, jelikož tato práva mají pro poškozené a oběti trestných činů mimo jiné i hluboký význam morální a hodnotový, zejména z hlediska nastolení spravedlnosti. Stát coby garant bezpečí proto musí kromě procesních práv garantovat i další, zvláštní práva spočívající ve zmírnění dopadu trestného činu na osobnost obětí a kompenzovat újmu vzniklou trestným činem.

Ačkoli byli poškození, a zejména oběti trestných činů dlouho opomíjenými subjekty trestního řízení („*For much of the last two hundred years, the victim of crime was either ignored in criminological debates or portrayed as a marginal and passive figure in the criminal justice system.*“ [...] „*Until recently it has been frequently asserted that the victim was the ‘forgotten party’ of the criminal justice system whose centrality to the workings of the system was underestimated, ignored and undervalued.*“¹) a pozornost (nejen) odborné veřejnosti byla po dlouhá léta upínána především k osobě pachatele a jeho právům, současný trend spočívá v posilování práv poškozených a obětí.²

Téma diplomové práce jsem si zvolila pro svůj dlouhodobý zájem o ochranu obětí a zvláště zranitelných obětí trestných činů, kterým coby subjektům zvláštní

¹ WALKLATE, Sandra. *Handbook of Victims and Victimology*. London: Taylor & Francis Ltd. 2nd edition, 2017. Chapter 1: Setting the scene: A question of history.

² Vláda: *Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2017 Sb. kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění zákona č. 77/2015 Sb., a další související zákony, č. 56/2017 Dz.*

péče garantuje stát speciální práva. Práva obětí trestných činů, které v trestním řízení vystupují zpravidla v postavení poškozeného, jsou však úzce spjata s (procesními) právy poškozeného coby strany a subjektu trestního řízení. Poškozený nejen že může prostřednictvím jemu garantovaných práv uplatňovat vliv na trestní řízení, ale je zpravidla i nositelem důkazů o skutku, pro který se trestní řízení vede.

Cílem předkládané diplomové práce je vytvoření logicky a systematicky uspořádaného díla, které vymezí, popíše a zanalyzuje platnou právní úpravu postavení poškozeného a oběti, jakož i jim garantovaná práva, případně poukáže na nedostatky platné právní úpravy, eventuálně nabídne náměty *de lege ferenda*. Práce je rozdělena do sedmi částí.

V první části práce je obecně popsáno trestní řízení, a to zejména za účelem vymezení jeho předmětu a účelu, jakož i vymezení právních předpisů, které udávají trestnímu řízení právní rámec.

Ve druhé části je podána definice pojmu poškozený, a to zejména se zaměřením na pozitivní a negativní zákonné vymezení poškozeného. Tato část práce se zaměřuje na postavení poškozeného a jeho vliv na průběh a výsledek trestního řízení, jakož i na jeho zákonné právo být zastoupen v trestním řízení a na osoby, které mohou poškozeného zastupovat.

Třetí část je zaměřena zejména na přímé a nepřímé oběti trestného činu, zakotvení definic těchto pojmů v platné právní úpravě, jakož i na zvláště zranitelné oběti, jejich vymezení v právním řádu České republiky v komparaci s nadnárodní právní úpravou a na skutečnosti odůvodňující zvláštní citlivý přístup k těmto obětem.

Čtvrtá část práce podává rozdíly a odlišnosti mezi pojmem oběť a poškozený a tyto v rámci platné právní úpravy blíže popisuje.

V páté části jsou kategorizována práva, která poškozenému jakožto straně trestního řízení garantují účast a podporu jeho nároků v trestním řízení ve světle jedné ze základních zásad trestního řízení – zajištění práv poškozeného. Vzhledem k rozsahu práce nelze podat podrobný popis všech práv poškozené,

proto jsou jednotlivé podkapitoly věnovány vybraným právům poškozeného, která autorka považuje za zásadní a velmi významná. Práva poškozeného jsou v dalších podkapitolách kategorizována podle toho, zda tato náleží všem poškozeným nebo pouze některým. S ohledem na zadání diplomové práce je značná pozornost věnována zajišťovacím institutům, kterých mohou poškození za splnění zákonem stanovených podmínek využít, a dále v současné době stále častější problematice kolize nároku poškozeného na náhradu škody a insolvence pachatele.

Na pátou část úzce navazuje šestá část, která je věnována problematice adhezního řízení a náležitostem návrhu poškozeného na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení.

Sedmá část je zaměřena na zákonem garantovaná práva obětí trestných činů a okrajově i na práva zvláště zranitelných obětí, a to především na práva neprocesního charakteru. V jednotlivých podkapitolách je přiblíženo právo obětí na poskytnutí odborné pomoci, na informace, na ochranu před hrozícím nebezpečím, na ochranu soukromí, na ochranu před druhotnou újmou a právo na peněžitou pomoc.

Práce je zpracována zejména metodou deskripce a kritické a právní analýzy, dále bude využita rovněž i metoda literární rešerše, indukce a dedukce za použití literárních zdrojů, zejména monografií, komentářů, učebnic, jakož i formálních právních pramenů a judikatury českých soudů.

1 Trestní řízení v České republice a jeho účel

Účelem trestního práva hmotného coby odvětví práva veřejného, jakož i účelem zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“), ačkoli tento není v trestním zákoníku výslovně vyjádřen, je ochrana nejdůležitějších právních hodnot a společenských zájmů, zejména ochrana práv a oprávněných zájmů fyzických a právnických osob a dalších subjektů, jakož i právem chráněných zájmů společnosti a státu, včetně ústavního zřízení České republiky.³ Od trestního práva hmotného (materiálního) coby prostředku *ultima ratio*, které mimo jiné definuje znaky trestného činu, podmínky trestní odpovědnosti, okolnosti vylučující protiprávnost nebo trestní sankce, je nutné odlišovat trestní právo procesní (formální), které upravuje trestní řízení. Úpravu trestního řízení nalezneme především v zákoně č. 140/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“), ale i ve vedlejších trestních zákonech jako je zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“) a zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o odpovědnosti právnických osob“).

Ustanovení § 12 odst. 10 trestního řízení stanoví, že se trestním řízením rozumí řízení podle trestního řádu a podle zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o mezinárodní justiční spolupráci“). Trestní řízení definujeme jako zákonem stanovený postup orgánů činných v trestním řízení a ostatních podílejících se subjektů, jehož účelem je zjištění trestného činu, pachatele a jeho spravedlivé potrestání, tedy vynesení spravedlivého rozhodnutí o vině a trestní sankci, eventuálně i rozhodnutí o nároku poškozeného

³ ŠÁMAL, Pavel a kol. Část první [Obecná část (§ 1-139)]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 3, marg. č. 1.

na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, jakož i výkon těchto rozhodnutí.⁴

Cílem trestního řízení je jinými slovy zjišťování a vyšetřování toho, zda byl spáchán trestný čin, zjištění pachatele tohoto činu, spravedlivé ukládání trestů a ochranných opatření, jakož i jejich výkon – tyto bývají mnohdy označovány jako primární cíl trestního řízení. Za sekundární účel trestního řízení je naopak označováno upevňování zákonnosti, předcházení a zamezování trestné činnosti, výchova občanů v duchu důsledného zachovávání zákonů a pravidel občanského soužití i čestného plnění povinností ke státu a společnosti podle věty druhé ustanovení § 1 odst. 1 trestního řádu. Účelem trestního řízení je tedy i provedení řádného zákonného procesu. Strany trestního řízení, jimiž je podle ustanovení § 12 odst. 6 trestního řádu mimo jiné ten, proti němuž se trestní řízení vede, zúčastněná osoba, v řízení před soudem též státní zástupce a společenský zástupce a v neposlední řadě poškozený, mají právo na spravedlivé řízení a zachování a uplatnění jejich práv.⁵

Trestní řízení by tedy podle zákonné dikce mělo mít kromě reaktivního účinku v podobě zjišťování trestného činu, pachatele a jeho potrestání i význam preventivní a výchovný, kdy by mělo působit na potenciální pachatele a mělo by zamezovat páchání dalších trestných činů.⁶

Rozhodnutí o nároku poškozeného na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení není považováno za prvotní cíl a účel trestního řízení a komentářovou a odbornou literaturou bývá v souvislosti s účelem trestního řízení zmiňováno pouze okrajově. Jak ale vyplývá z konstantní judikatury, náhradu poškozenému v rámci trestního řízení nelze přehlížet a nelze jen automaticky odkazovat na instituty jiných právních odvětví: *„Byl-li spáchán trestný čin, jehož skutková podstata byla beze zbytku ve všech znacích naplněna,*

⁴ ŠÁMAL, Pavel. § 1 [Účel zákona]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3.

⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. Cit. dílo. str. 4–5.

⁶ AUEROVÁ, J., AUGUSTINOVÁ, P., BOHUSLAV, L., DRAŠTÍK, A., DURDÍK, T., FENYK, J., HÁJEK, R., HERCZEG, J., KADLEC, J., KAISER, T., KANDALCOVÁ, A., KMEC, J., KOCINA, J., KOUŘIL, I. a kol. *Trestní řád: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-11-01]. ASPI_ID KO141_1961CZ. Dostupné z: www.aspi.cz.

jak je tomu i v nyní posuzovaném případě, nemůže stát rezignovat na svou roli při ochraně oprávněných zájmů (fyzických a právnických osob) poukazem na primární existenci institutů občanského či obchodního práva nebo jiných právních odvětví, jimiž lze zajistit náhradu škody, která byla trestným činem způsobena. V případě vzniku škody není trestní řízení primárně pojato jako pouhá saturace této škody poškozenému, ale má ještě rozměr morální, etický a hodnotový. Je třeba mít na zřeteli, že smyslem trestního řízení je podle ustanovení § 1 odst. 1 tr. ř. především to, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni.“⁷

Ačkoli není náhrada škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení poškozenému hlavním účelem trestního řízení, orgány činné v trestním řízení nemohou tyto nároky přehlížet a bez dalšího odkazovat na jiné právní instituty, např. na náhradu škody v občanskoprávním řízení. Je však třeba mít na paměti i to, že v souladu s ustanovením § 1 odst. 1 trestního řádu je účelem trestního řízení i provedení řádného zákonného procesu, a to nejen z pohledu toho, proti němuž se trestní řízení vede, ale i z pohledu dalších osob, mimo jiné poškozeného.

⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2011, sp. zn. 3 Tdo 1594/2011.

2 Vymezení pojmu poškozený

Za poškozeného je v souladu s ustanovením § 43 odst. 1 trestního řádu potřeba považovat toho, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil.

Podle ustanovení § 122 trestního zákoníku rozumíme ublížením na zdraví stav záležející v poruše zdraví nebo v takovém onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, a to nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařského ošetření. Vážnou poruchu zdraví nebo jiné vážné onemocnění je nutné podle kritérií obsažených v trestním zákoníku posoudit jako těžkou újmu na zdraví. (Majetkovou) škodu je nutné vykládat v souladu se zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“), který definuje majetkovou újmu neboli škodu jako újmu na jmění poškozené osoby, objektivně vyjádřitelnou v penězích, která zahrnuje skutečnou škodu a ušlý zisk. Trestní řád konkretizuje škodu v případě trestného činu zanedbání povinné výživy podle ustanovení § 196 trestního zákoníku tak, že pro účely trestního řádu se majetkovou škodou, jež byla poškozenému způsobena tímto trestným činem, rozumí i dlužné výživné. Nemajetkovou újmu je újma, která neznamena zásah do jmění poškozeného, není měřitelná v penězích a zasahuje do osobnostních práv poškozené osoby. Ustanovení § 2991 občanského zákoníku dále obsahuje definici bezdůvodného obohacení, které spočívá v tom, že kdo se na úkor jiného bez spravedlivého důvodu obohatí, musí ochuzenému vydat, oč se obohatil.⁸

Shora uvedená definice naplňuje pozitivní vymezení poškozeného. Nicméně ustanovení § 43 odst. 2 trestního řádu naopak stanoví i to, koho naopak za poškozeného považovat nelze. Za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá

⁸ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014. str. 29 – 30.

újmama není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.

Negativní vymezení poškozeného bylo přijato novelou trestního řádu, zákonem č. 265/2001 Sb., přičemž důvody přistoupení k jeho přijetí vypočítává důvodová zpráva k novele č. 265/2001 Sb.: „*Dosavadní zákonné vymezení pojmu poškozeného se v některých případech ukazuje jako příliš široké (zejména kde trestný čin byl spáchán ke škodě státu nebo blíže neurčeného počtu osob). Proto se navrhuje jeho zpřesnění v tom směru, aby nezahrnoval osoby, které jsou jednáním pachatele postiženy až zprostředkovaně, nebo se za ně jen označují.*“⁹

Zákonodárce přistoupil, v souladu s dosavadní judikaturou, k omezení okruhu poškozených trestným činem proto, aby zákonné vymezení poškozených nezahrnovalo osoby, které byly jednáním pachatele postiženy nepřímo, zprostředkovaně, nebo se samy za poškozené jen označují. Procesní postavení poškozeného nelze tedy přiznat v případech, kdy zcela absentuje zavinění pachatele, ať už nedbalostní nebo úmyslné, ve vztahu k trestným činem způsobené újmě a v případech, kdy mezi způsobenou újmou a trestným činem absentuje příčinná souvislost (kauzální nexus) – tedy v případech, kdy újma vznikla z jiné příčiny. Jako příklad lze uvést vlastníka věci dotčené řízením konaném pro trestný čin podílnictví podle ustanovení § 214 trestního zákoníku, který se cítí takovýmto trestným činem poškozen (morálně nebo finančně), nicméně se jedná o věc, která byla dříve získána (a v té souvislosti i poškozena) jiným trestným činem (např. krádeží podle ustanovení § 205 trestního zákoníku), který spáchal jiný pachatel než ten, který je stíhán pro trestný čin podílnictví.¹⁰

Z pohledu přiznání procesního postavení poškozeného je proto nadmíru důležité provést řádné a pečlivé dokazování toho, zda škoda, nemajetková újma nebo bezdůvodné obohacení vznikly či nevznikly jako následek vyšetřovaného

⁹ Vláda: *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, č. 265/2001 Dz.*

¹⁰ AUEROVÁ, J., AUGUSTINOVÁ, P., BOHUSLAV, L., DRAŠTÍK, A., DURDÍK, T., FENYK, J., HÁJEK, R., HERCZEG, J., KADLEC, J., KAISER, T., KANDALCOVÁ, A., KMEC, J., KOCINA, J., KOUŘIL, I. a kol. *Trestní řád: Komentář*. op. cit. [cit. 2022-11-12]. Dostupné z: www.aspi.cz.

trestného činu. Výsledkem dokazování tak musí být bez pochyb prokázáno, že mezi trestným činem pachatele a škodou, nemajetkovou újmou nebo bezdůvodným obohacením coby jeho následkem existuje příčinná souvislost, přičemž *conditio sine qua non* je i zavinění pachatele. Pokud by bylo dokazování opomenuto nebo nebylo provedeno řádně, mohlo by být poškozené osobě neoprávněně upřeno procesní postavení poškozeného a zamezeno uplatnění jejích procesních práv.

2.1 Poškozený jako subjekt a strana trestního řízení

Subjekty trestního řízení rozumíme ty činitele, které mají vlastní vliv na průběh trestního řízení a které tento vliv vykonávají vlastním jménem. Aby tyto subjekty mohly svůj vliv na řízení uskutečnit, mají zákonem daná určitá procesní práva a uložené procesní povinnosti.¹¹ Subjekty trestního řízení jsou ve světle shora uvedené definice orgány činné v trestním řízení, osoba, proti níž se řízení vede, poškozený, zúčastněná osoba, osoba se samostatnými obhajovacími právy, probační úředník a v řízení vedených proti mladistvému rovněž i orgán sociálně-právní ochrany dětí. Dalšími subjekty trestního řízení je také svědek, znalec, tlumočník, obhájce nebo zájmové sdružení občanů.

Užší skupinou, nežli jsou subjekty trestního řízení, jsou strany trestního řízení neboli procesní strany ve stádiu trestního řízení před soudem. Procesní stranou jsou ty subjekty řízení, které uplatňují nebo podporují obžalobu anebo stojí na straně obhajoby a sebe nebo jiného proti ní obhajují.

Stranou trestního řízení je v souladu s ustanovením § 12 odst. 6 trestního řádu ten, proti němuž se vede trestní řízení (v závislosti na stádiu trestního řízení podezřelý, obviněný, obžalovaný nebo odsouzený), zúčastněná osoba (ten, jehož věc nebo jiná majetková hodnota byla zabrána nebo podle návrhu má být zabrána), poškozený a v řízení před soudem též státní zástupce a společenský zástupce, případně i jiná osoba, na jejíž návrh nebo žádost se řízení vede nebo která podala opravný prostředek.

¹¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011. str. 133.

Jak vyplývá ze shora podaného, poškozený je jak subjektem, tak stranou trestního řízení. Toto dělení však nemá zásadní praktický dopad, neboť rozdíly mezi subjekty a stranami trestního řízení se v praxi mezi stranami do velké míry stírají a význam dělení je především akademický.

2.2 Zastupování poškozeného

Je-li poškozený plně svéprávnou osobou, může vykonávat práva, která mu přiznává trestní řád, samostatně. Není-li poškozený osobou plně svéprávnou nebo je-li omezen ve svéprávnosti, vykonává jeho práva mu přiznaná trestním řádem v souladu s ustanovením § 45 trestního řádu jeho zákonný zástupce nebo opatrovník. Fyzická osoba nabývá svéprávnost dosažením 18. roku věku, zletilostí, případně před dosažením zletilosti přiznáním svéprávnosti soudem nebo uzavřením manželství. Podle ustanovení § 31 občanského zákoníku platí vyvratitelná právní domněnka, podle které je každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. Za nezletilého poškozeného v trestním řízení jedná, resp. vykonává jeho práva zpravidla jeho zákonný zástupce (zpravidla rodič).

Jedná-li se o případ osoby, jejíž svéprávnost byla omezena rozhodnutím soudu, zastupuje tuto soudem jmenovaný opatrovník, přičemž soud současně stanoví i rozsah opatrovníkových práv a povinností. V případě nebezpečí z prodlení, kdy zákonný zástupce nebo opatrovník nemůže vykonávat práva poškozeného podle trestního řádu nebo nebyl-li opatrovník ustanoven, ačkoli jsou pro to dány důvody, je nutné opatrovníka neprodleně ustanovit.

Opatrovníka je nezbytné ustanovit také v případech, kdy je poškozený právnickou osobou, která nemá osobu způsobilou činit úkony v trestním řízení, a zároveň hrozí nebezpečí z prodlení. Za právnickou osobu činí v trestním řízení úkony v souladu s ustanovením § 34 odst. 1 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů ten, kdo je k tomu oprávněn v řízení před soudem podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se především o člena statutárního orgánu, případně předsedu nebo pověřeného člena statutárního

orgánu, jejího zaměstnanec, který tím byl statutárním orgánem pověřen, nebo vedoucího jejího odštěpného závodu, jde-li o věci týkající se tohoto závodu, nebo jejího prokuristu, může-li podle udělené prokury jednat samostatně. Typickým příkladem právnické osoby, která nemá osobu způsobilou činit úkony v trestním řízení, je taková situace, kdy právnická osoba nemá v rozporu s příslušnými právními předpisy statutární orgán nebo ostatní shora vyjmenované osoby, které ji mohou zastupovat navenek, a nemůže tak ani určit jinou osobu, která by ji v trestním řízení řádně zastupovala – zmocněnce. Dalším myslitelným důvodem je situace, kdy jsou zájmy osob, které mohou za právnickou osobu jednat, v rozporu se zájmy právnické osoby.

Opatrovníka ustanovuje v řízení před soudem předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce. Opatrovníkem nelze pochopitelně ustanovit osobu, u níž lze mít důvodnou obavu, že pro svůj zájem na výsledku trestního řízení nebude řádně hájit zájmy poškozeného. Jinou osobu než advokáta lze však ustanovit opatrovníkem jen s jejím souhlasem. Proti rozhodnutí o ustanovení opatrovníka je přípustná stížnost.

Poškozený se může nechat zastupovat zmocněncem, přičemž poučení o možnosti zastoupení je jedním z práv poškozeného. Zmocněncem poškozeného může být pouze plně svéprávná fyzická osoba, ale rovněž i právnická osoba. V praxi bývá zmocněncem poškozeného nejčastěji advokát, který při hlavním líčení sedí po pravici státního zástupce. Při hlavním líčení a veřejném zasedání nemůže být zmocněncem ten, kdo je k němu předvolán jako svědek, znalec nebo tlumočník. Zmocněncem poškozeného může být rovněž i důvěrník podle zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o obětech trestných činů“), který poskytuje oběti potřebnou (především psychickou) pomoc.

V případech, kdy poškozený, kterému byla způsobena úmyslným trestným činem těžká újma na zdraví, nebo který je pozůstalým po oběti, které byla trestným činem způsobena smrt, osvědčí, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady vzniklé přibráním zmocněnce, rozhodne na návrh

poškozeného předseda senátu soudu, který koná řízení v prvním stupni, a v přípravném řízení soudce v souladu s ustanovením § 51a trestního řádu, že má poškozený nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu. Předpokladem pro takové rozhodnutí je proaktivní přístup poškozeného, který musí podat návrh na rozhodnutí o bezplatné právní pomoci zmocněnce nebo o jeho pomoci za sníženou odměnu a který musí osvědčit, že nemá dostatek prostředků. Aby mohl poškozený tohoto svého práva účelně využít, měl by být o tomto právu (a souvisejících povinnostech) orgány činnými v trestním řízení dostatečně a srozumitelně poučen.

Poškození jsou povinni osvědčovat nedostatek prostředků, jak vyplynulo z výše uvedeného, přičemž z této povinnosti nejsou dle platné právní úpravy výjimky. Lze tedy *de lege ferenda* navrhnout, aby v případě, že nedostatek prostředků poškozeného bude orgány činnými v trestním řízení zjištěn *ex offio* v rámci jejich činnosti a postupu v trestním řízení, poškozený nedostatek prostředků prokazovat nemusel.

V případech, kdy je počet poškozených mimořádně vysoký a výkonem práv každého z nich by mohl být ohrožen průběh trestního řízení a jeho rychlost, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí.

Pokud si poškození společného zmocněnce nezvolí, může být zmocněnec ustanoven pouze na základě žádosti některého z poškozených za předpokladu, že poškozený, který o ustanovení zmocněnce požádal, bude splňovat shora uvedené zákonné podmínky pro přiznání nároku na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu.¹²

Společný zmocněnec vykonává práva poškozených, které zastupuje, a to včetně uplatnění nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení v trestním řízení.

¹² ŠÁMAL, Pavel, ZEŽULOVÁ, Jana, RŮŽIČKA, Miroslav. § 44 [Překážky v uplatňování práv poškozeného]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 296, marg. č. 10.

3 Vymezení pojmu oběť trestného činu

Oběti, resp. zvláště zranitelné oběti trestných činů jsou předmětem zájmu a zkoumání vědních oborů jako je psychologie, kriminologie nebo viktimologie. Viktimologie, která se jakožto vědní obor¹³ zabývá biosociálními a psychologickými charakteristikami oběti, její rolí v průběhu vyšetřování a soudního projednávání trestného činu, jakož i procesy viktimizace, vztahy mezi obětí a pachatelem, pomocí oběti včetně jejího odškodnění a rehabilitace a prevencí viktimizace, považuje za oběti v širším slova smyslu ty osoby, kterým byla způsobena jakákoliv újma v důsledku války, živelné pohromy nebo určité formy diskriminace.¹⁴ Za oběť v užším slova smyslu považuje viktimologie fyzické osoby, které byla trestným činem způsobena újma na životě, zdraví, cti nebo majetku.¹⁵ Oběť je ve vztahu k trestnému činu osobou, které v bezprostřední souvislosti s trestným činem vznikla újma, a proto je rovněž označována jako pasivní subjekt trestného činu - oproti pachateli, který je aktivním subjektem.¹⁶

3.1 Legální definice pojmu oběť trestného činu

Zákonnou definici oběti trestného činu nalezneme v ustanovení § 2 odst. 2 zákona o obětech trestných činů, který za oběť trestného činu označuje fyzickou osobu, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena škoda nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil nebo se měl obohatit. Jedná se o definici přímé (nebo rovněž primární) oběti, která byla trestným činem přímo zasažena.

Zákonem o obětech trestných činů byla převzata definice oběti trestného činu obsažená ve směrnici Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne

¹³ Vědní obor, který bývá rovněž mnohdy označován jako podobor kriminologie.

¹⁴ GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kriminologie*. 4. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. str. 114.

¹⁵ ČIRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. Vysokoškolské učebnice (Aleš Čeněk). str. 116.

¹⁶ DANKOVÁ, Katarína, PELC, Vladimír. *Právní pomoc obětem trestných činů*. Praha: CSSP, 2014, str. 11.

25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV ze dne 15. března 2001, o postavení obětí v trestním řízení (dále jen „směrnice o minimálních pravidlech pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu“). O ublížení na zdraví, způsobení škody a nemajetkové újmy, jakož i o bezdůvodném obohacení platí pojednání v kapitole 2 této práce. O rozdílech spočívajících mezi poškozeným a obětí bude dále pojednáno v kapitole 4 této práce.

Ustanovení § 2 odst. 3 zákona o obětech trestných činů dále obsahuje definici tzv. nepřímé oběti. Za nepřímé oběti jsou považovány osoby, které pocítují újmu způsobenou primární obětí jako vlastní, jelikož mají k této osobě silný emocionální vztah.¹⁷ V případech, kdy byla trestným činem způsobena smrt oběti, se za oběť považují, pokud utrpěli v důsledku smrti oběti újmu, příbuzný usmrcené oběti v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu. V případě mnohosti těchto osob se za oběť považuje každá z nich. Zákoně ustanovení předpokládá vzájemně blízký, silně emocionální vztah mezi přímou a nepřímou obětí tak, aby osoby pocítovaly újmu druhého jako svoji vlastní újmu. Pozůstalá osoba je postavena před ztrátu blízké osoby, což může pozůstalé osobě způsobit depresivní a úzkostné stavy. Pro přiznání statusu oběti u osob pozůstalých uvedených v ustanovení § 2 odst. 3 zákona o obětech trestných činů nemá žádný relevantní význam skutečnost, zda s primární obětí, která byla trestným činem usmrcena, žily zde uvedené osoby v době její smrti v jedné domácnosti či nikoliv.¹⁸

¹⁷ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti , a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). str. 15.

¹⁸ DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). str. 12 – 13.

3.2 Legální definice pojmu zvlášť zranitelná oběť trestného činu

Každá oběť je přirozeně sama o sobě zranitelná a z tohoto důvodu potřebuje citlivé a empatické zacházení. Přesto jsou ale některé oběti náchylnější ke vzniku sekundární újmy a prohloubení stresu a citových útrap, ať již dalším působením pachatele trestného činu nebo v důsledku postupů orgánů činných v trestním řízení nebo jiných orgánů veřejné moci. Proto je obětí, u nichž existuje zvýšené riziko sekundární nebo dokonce opakované viktimizace, poskytována větší ochrana v podobě zvláštních práv.¹⁹

Posuzování zranitelnosti oběti, resp. označení osoby za zvlášť zranitelnou oběť nemá pouze akademický význam, nýbrž i praktický dopad v podobě zvláštních práv těchto osob. Viktimologie označuje za zvlášť zranitelné oběti ty oběti, které trestný čin zlomil a které potřebují větší péči, podporu a pomoc s návratem do každodenního života. Zvlášť zranitelné oběti mají nárok na zvláštní citlivé zacházení a s tím spojená práva, a proto je jejich označení za zvlášť zranitelné oběti předpokladem, aby mohly tato zvláštní práva uplatnit.²⁰ Komentářová literatura a *Jelínek a kol.* shodně uvádějí: „*Vymezení zvlášť zranitelných obětí je nesnadné. Zranitelnost může vyplývat z osobní charakteristiky oběti nebo z povahy či typu trestného činu, ze životní situace, v níž se nachází apod.*“²¹ Čírtková upozorňuje, že posouzení a označení oběti za zvlášť zranitelnou nemá předem jasně dané symptomy, když uvádí: „*Zranitelnost je založena na kombinaci znaků viktimizace, charakteristik oběti a její previktimní a postviktimní životní situace.*“²²

K posouzení zranitelnosti oběti je tedy nezbytné přistoupit v každém případě individuálně s co možná největším porozuměním, zájmem a empatií, přičemž je ale nutné dbát taxativního výčtu osob, které je nutné považovat za zvlášť

¹⁹ GŘIVNA, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. str. 30.

²⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Jak posuzovat zranitelnost oběti*. Právo a rodina. 2013, roč. 15, č. 6, str. 5 – 12.

²¹ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014. str. 34.

²² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Jak posuzovat zranitelnost oběti*. op. cit. str. 5 – 12.

zranitelné oběti, uvedeného v ustanovení § 2 odst. 4 zákona o obětech trestných činů. Toto ustanovení za zvlášť zranitelné oběti považuje:

- a) dítě,
- b) osoba, která je vysokého věku nebo je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, pokud tyto skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy,
- c) oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku), trestného činu znásilnění (§ 185 trestního zákoníku), trestného činu týrání svěřené osoby (§ 198 trestního zákoníku), trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 trestního zákoníku) nebo trestného činu teroristického útoku (§ 311 trestního zákoníku),
- d) oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.

Kromě taxativního výčtu skupin zvlášť zranitelných obětí zákon o obětech trestných činů stanoví podmínku, že zvlášť zranitelná oběť musí splňovat podmínky stanovené v ustanovení § 2 odst. 2 ve spojení s odst. 3 zákona o obětech trestných činů. Zvlášť zranitelná oběť musí být v souladu s uvedeným ustanovením přímou či nepřímou obětí. K formulaci shora uvedené podmínky

v zákoně o obětech trestných činů se však *Jelínek a kol.* staví kriticky.²³ Je logické, že pro to, aby mohla být oběť označena za zvlášť zranitelnou, je apriori nezbytné, aby naplňovala zákonnou definici přímé nebo nepřímé oběti. Jako vhodnější by se *de lege ferenda*jevilo takové vymezení kategorie přímých a nepřímých obětí ve smyslu ustanovení § 2 odst. 2 a odst. 3 zákona o obětech trestných činů, které lze zároveň označit za zvlášť zranitelné. Nicméně zákonná formulace zvlášť zranitelných obětí žádným způsobem nezužuje ani okruh zvlášť zranitelných obětí, ani nezkracuje okruh jejich práv.

Výčet zvlášť zranitelných obětí v zákoně o obětech trestných činů vychází ze znění čl. 18 směrnice o minimálních pravidlech pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu. Je nezbytné uvést, že je ve srovnání se směrnicí o minimálních pravidlech pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu restriktivní. Podle čl. 22 směrnice o minimálních pravidlech pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu mají členské státy zajistit, aby bylo u obětí včas provedeno individuální posouzení s cílem zjistit potřeby zvláštní ochrany a stanovit, zda a v jaké míře by mohly využít zvláštních opatření během trestního řízení v důsledku jejich zvláštní zranitelnosti vůči sekundární a opakované viktimizaci, zastrašování a odvetě. Směrnice o minimálních pravidlech pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu dále uvádí toliko demonstrativně, jaké oběti by měly být v rámci individuálního posouzení zahrnujícího osobní charakteristiku oběti, druh a povahu spáchaného trestného činu a jeho okolnosti, považovány za zvlášť zranitelné. Evropská právní úprava tedy nechává na uvážení orgánů činných v trestním řízení v každém konkrétním případě, zda je osoba obětí zvlášť zranitelnou, resp. zda je potřeba přiznat jí práva zvlášť zranitelné oběti. Český zákonodárce však takový prostor pro posouzení orgánům činným v trestním řízení neposkytl a přijal taxativní výčet zvlášť zranitelných obětí.

Je však nutné poznamenat, že taxativní výčet zvlášť zranitelných obětí v zákoně o obětech trestných činů je do jisté míry vyvážen tzv. principem presumpce zranitelnosti oběti, který byl implementován druhou novelou zákona o obětech trestných činů. Zákon o obětech trestných činů výslovně stanoví,

²³ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. cit. dílo. str. 35.

že pokud existují pochybnosti o tom, zda je oběť zvláště zranitelnou obětí, je nutné ji za zvláště zranitelnou považovat. Vždy musí jít o důvodné a ospravedlnitelné pochybnosti, které orgán, který je v přímém kontaktu s obětí, nemůže žádnými relevantními skutečnostmi a důkazy vyvrátit. V takovém případě jsou orgány činné v trestním řízení povinny oběť srozumitelně informovat o jejích právech zakotvených v zákoně o obětech trestných činů a umožnit jí tato práva uplatnit.

4 Komparace pojmů poškozený a oběť trestného činu

Rozdílů mezi pojmem oběť a poškozený, a to poměrně zásadních, lze nalézt hned několik. První, nejvýznamnější rozdíl spočívá v osobách, které můžeme za oběť a poškozeného označit. Jak vyplývá z definice podané v kapitole 3 této práce, obětí může být pouze a jedině fyzická osoba. Oproti tomu poškozeným mohou být osoby fyzické i právnické. Právnická osoba nemůže být obětí trestného činu vzhledem ke skutečnosti, že nemůže jako fiktivní subjekt podle tzv. teorie fikce právnických osob pociťovat újmu. Poškozený je proto v tomto ohledu výrazně širším pojmem.

Další rozdíl tkví ve skutečnosti, že nepřímé oběti podle zákona o obětech trestných činů nelze označit za poškozené. Z tohoto důvodu je poškozený v tomto smyslu pojmem užším s ohledem na to, že mezi poškozené nemůžeme řadit pozůstalé ve smyslu ustanovení § 2 odst. 3 zákona o obětech trestných činů. Ustanovení § 43 trestního řádu považuje za poškozeného toho, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo toho, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil. Za poškozeného se naopak podle ustanovení § 43 odst. 2 trestního řádu nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.

Z porovnání zákonných definic oběti a poškozeného plyne další odlišnost spočívající v tom, zda osobě újma opravdu vznikla nebo jí pouze hrozila. Osobu, které újma spácháním trestného činu třeba jen hrozila, můžeme označit za oběť trestného činu, ale nikoli za poškozeného. Poškozený je v tomto smyslu pojmem užším, jelikož, jak vyplývá ze zákonné dikce, poškozenému musela újma nebo škoda skutečně vzniknout.

Další odlišnost můžeme nalézt tentokrát v oblasti újmy a její náhrady. Poškozenému je nahrazována újma vzniklá v příčinné souvislosti s trestným činem. Oproti tomu u obětí je nutno předcházet i vzniku druhotné újmy, tedy takové újmy ve smyslu ustanovení § 2 odst. 5 zákona o obětech trestných činů, která nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu Policie

České republiky, ostatních orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní. Trestní řád v ustanovení § 45 odst. 3 stanoví, že jde-li o nárok na náhradu škody nebo vydání bezdůvodného obohacení, přecházejí práva, která trestní řád přiznává poškozenému, na jeho právního nástupce. Jak vyplývá ze shora uvedeného, přechod práv se netýká poškozeného uplatňujícího nárok na náhradu nemajetkové újmy. Zákonné ustanovení dopadá především na situace, kdy poškozená fyzická osoba zemře a dále na případy, kdy poškozená právnická osoba zanikne nebo dojde k přechodu či převodu práv na jinou právnickou osobu. Zato oběť jakožto subjekt zvláštní péče státu nemůže svá práva postoupit jakýmkoli (právním) jednáním na další osobu.

Další rozdíl mezi poškozeným a obětí vysvětluje Šámal v komentáři k trestnímu řádu: „*Hovoří-li se o poškozeném, má se na mysli především subjekt trestního řízení se všemi procesními právy, které mu trestní řád přiznává, zejména za účelem dosažení účelu trestního řízení. Mluví-li se o oběti, zdůrazňuje se fakt, že v důsledku trestného činu (činu jinak trestného) vznikla fyzické osobě újma, a proto by trestným činem postižená osoba měla mít taková práva, která zajistí, že s ní bude zacházeno s ohledem na způsobenou újmu, ze strany státu jí bude nabídnuta a popř. poskytnuta určitá péče, a alespoň v některých případech jí bude újma kompenzována. Proto může (a zpravidla bude) mít oběť i postavení poškozeného v trestním řízení.*“²⁴ Jak plyne z výše uvedené citace, poškozený je především procesním subjektem, resp. stranou trestního řízení s procesními právy a povinnostmi. Oběť je naproti tomu subjektem zvláštní péče poskytované státem a z pohledu orgánů činných v trestním řízení je oběť současně nositelem důkazu, který může přispět k nalézání materiální pravdy. Oběť trestného činu tedy není subjektem nebo stranou trestního řízení, ačkoli právě oběť bude mít zpravidla postavení poškozeného v trestním řízení.

²⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. op. cit. str. 544.

Jak uzavírá *Gřivna* a jak už bylo výše naznačeno, nemá smyslu hledat přesné dělítko mezi pojmem poškozeného a pojmem oběti, neboť se jedná pouze o různé pohledy na věc. Lze shrnout, že poškozený je subjektem trestního řízení s ním spojenými právy a obětí subjektem práv poskytovaných státem zaměřených na zmírnění primární újmy a předcházení vzniku sekundární újmy.²⁵

²⁵ GŘIVNA, Tomáš. *Potřebuje Česká republika samostatný zákon o obětech trestných činů?* In: VANDUCHOVÁ, Marie, HOŘÁK, Jaromír. *Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám*. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice právo. str. 111.

5 Práva poškozeného v trestním řízení a jejich kategorizace

Poškozený je stranou trestního řízení, jak bylo blíže popsáno v kapitole 2.1 této práce. S tímto postavením poškozeného jsou spojena procesní práva umožňující poškozenému účast a podporu svých nároků v trestním řízení. Je-li poškozený současně subjektem adhezního řízení, přiznává mu trestní řád nad rámec obecných práv poškozeného ještě další práva.

Obecně lze konstatovat, že procesní práva poškozeného mají směřovat k dosažení morální satisfakce v podobě odsouzení a potrestání pachatele, vyřešení konfliktu mezi pachatelem a poškozeným způsobeného spácháním trestného činu a k přiznání nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení v adhezním řízení.²⁶ Vedle procesního postavení poškozeného je rovněž nutné zdůraznit, že poškozený je mnohdy nositelem důkazů a obětí trestného činu, s čímž jsou spojena ještě další práva.

Procesní práva poškozeného můžeme kategorizovat podle toho, zda se jedná o práva poškozeného podle ustanovení § 43 odst. 1 trestního řádu, tedy poškozeného v obecném slova smyslu, nebo o práva poškozeného, který má nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení způsobené trestným činem. O jednotlivých kategoriích práv poškozeného bude podrobněji pojednáno v kapitolách 5.2 a 5.3 této práce.

Na tomto místě je rovněž nezbytné uvést, že žádné ustanovení trestního řádu nebo jiného předpisu neukládá poškozenému povinnost, aby svá práva opravdu vykonával. Poškozený může od uplatňování a výkonu svých práv upustit, a to podle ustanovení § 43 odst. 4 trestního řádu tak, že se prostřednictvím výslovného prohlášení sděleného orgánům činným v trestním řízení svých práv vzdá.²⁷

²⁶ ŠÁMAL, Pavel, ZEZULOVÁ, Jana, RŮŽIČKA, Miroslav. § 43 [Poškozený]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. op. cit. str. 273.

²⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní: podle stavu k 1. 10. 2016*. Praha: Leges, 2016. Student (Leges). str.266.

5.1 Zásada zajištění práv poškozeného

Základní zásada přístupu k poškozenému a uplatňování jeho práv v trestním řízení – tzv. zásada zajištění práv poškozeného byla zařazena mezi obecné zásady trestního řádu a trestního řízení jako takového s účinností od 1. 8. 2013, a to novelou trestního řádu provedenou již uváděným zákonem o obětech trestných činů, neboť oběť trestného činu vystupuje v trestním řízení zpravidla v postavení poškozeného. Zásada zajištění práv poškozeného totiž úzce souvisí se zásadou ochrany oběti před prohlubováním primární újmy a předcházení sekundární a opakované viktimizaci, uvedenou v ustanovení § 3 odst. 2 zákona o obětech trestných činů. Podle této zásady jsou Policie České republiky, ostatní orgány činné v trestním řízení a další subjekty povinny respektovat osobnost a důstojnost oběti, přistupovat k oběti zdvořile a šetrně a podle možností jí vycházet vstřícně, postupovat k ní s přihlédnutím k jejímu věku, zdravotnímu stavu včetně psychického stavu, její rozumové vyspělosti a kulturní identitě tak, aby nedocházelo k prohlubování újmy způsobené oběti trestným činem nebo k druhotné újmě.

Zásadu zajištění práv poškozeného lze nalézt v ustanovení § 2 odst. 15 trestního řádu, podle kterého jsou orgány činné v trestním řízení povinny v každém období řízení umožnit poškozenému plné uplatnění jeho práv, o kterých je třeba ho podle zákona vhodným způsobem a srozumitelně poučit, aby mohl dosáhnout uspokojení svých nároků, přičemž řízení musí být vedeno s potřebnou ohleduplností k poškozenému a při šetření jeho osobnosti. Šámal zdůrazňuje, že zakotvení zásady bylo vyústěním snahy o vyvážení postavení poškozeného v trestním řízení vůči obviněnému: „*Vymezením této zásady je nejenom zdůrazněno postavení poškozeného v trestním řízení, ale projevuje se v ní i snaha o vyvážení postavení poškozeného ve vztahu k postavení obviněného a jeho právu na obhajobu.*“²⁸ Ačkoli není zajištění práv poškozeného, resp. uspokojení jeho nároku na náhradu škody, újmy či vydání bezdůvodného

²⁸ ŠÁMAL, Pavel. § 2 [Základní zásady trestního řízení]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. 2013. cit. dílo. str. 57.

obohacení primárním cílem a účelem trestního řízení, nelze posílení jeho práv (nejen) legislativním zakotvením obecné zásady přístupu k poškozenému hodnotit jinak než kladně.

Zásada zajištění práv poškozeného má být uplatňována během celého trestního řízení, tedy přípravného řízení, předběžného projednání obžaloby, hlavního líčení, řízení o opravném prostředku a rovněž i ve vykonávacím řízení.

5.2 Práva náležející každému poškozenému

Každý poškozený ve smyslu definice uvedené v ustanovení § 43 odst. 1 trestního řádu má právo činit návrh na doplnění dokazování (a to jak během přípravného řízení, v hlavním líčení, tak ve veřejném zasedání konaném o odvolání), nahlížet do spisů, zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu (jakož i s tím spojené právo být vyrozuměn o době a místě jednání o dohodě o vině a trestu, pokud se výslovně nevzdal procesních práv), zúčastnit se hlavního líčení (když současně s tím musí být vyrozuměn o době a místě konání hlavního líčení se zachováním zpravidla třídní lhůty k přípravě) a veřejného zasedání konaného o odvolání nebo o schválení dohody o vině a trestu a před skončením řízení se k věci vyjádřit prostřednictvím závěrečné řeči.

Práva uvedená ustanovení § 43 odst. 1 trestního řádu však nejsou taxativním výčtem práv poškozeného. Naopak, poškozený má k dispozici širokou škálu práv uvedených napříč celým trestním řádem. Jelikož se jedná opravdu o bohatý katalog práv, lze uvést alespoň ta nejdůležitější práva:

- právo používat před orgány činnými v trestním řízení svého mateřského jazyka podle ustanovení § 2 odst. 14 trestního řádu,
- právo na vedení řízení vůči poškozenému s potřebnou ohleduplností k jeho osobě a při šetření jeho osobnosti dle ustanovení § 2 odst. 15 trestního řádu,
- právo být poučen o svých právech a na to, aby mu byla poskytnuta plná možnost k jejich uplatnění, jakož i právo být poučen o možnosti uplatnit nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy způsobené trestným činem nebo na vydání bezdůvodného obohacení podle ustanovení § 46

odst. 3 trestního řádu nebo uplatnit tyto nároky nejpozději při prvním jednání o dohodě o vině a trestu,

- právo být zastoupen podle ustanovení § 50 trestního řádu,
- právo žádat omezení údajů uváděných při sepisu protokolu o provedení úkonu trestního řízení podle ustanovení § 55 odst. 1 písm. c) trestního řádu a s tím spojené právo na zabezpečení ochrany údajů v případě nahlížení do spisu dle ustanovení § 65 odst. 6 trestního řádu,
- právo na utajení své podoby a totožnosti dle ustanovení § 55 odst. 2 trestního řádu,
- právo vypovídat při hlavním líčení v nepřítomnosti obžalovaného a právo na zajištění bezpečnosti nebo utajení totožnosti podle ustanovení § 209 odst. 1 trestního řádu,
- právo být vyrozuměn, případně právo na oznámení rozhodnutí v trestním řízení,
- právo na doručení opisu obžaloby, pokud jsou jeho pobyt nebo sídlo známy podle ustanovení § 196 odst. 1 trestního řádu,
- právo udělit souhlas se schválením narovnání státním zástupcem nebo soudem a podat stížnost proti rozhodnutí o schválení narovnání, které mu bylo doručeno podle ustanovení § 309 trestního řádu,
- právo podat trestní oznámení a žádat vyrozumění o provedených úkonech podle ustanovení § 158 trestního řádu,
- právo klást se souhlasem předsedy senátu vyslychaným osobám otázky, za podmínek ustanovení § 215 odst. 1 trestního řádu,
- právo podat návrh, aby soud podle ustanovení § 154 odst. 2 trestního řádu odsouzenému uložil povinnost uhradit poškozenému zcela nebo zčásti náklady související s jeho účastí v trestním řízení,
- právo na poskytnutí informací o hrozícím nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě podle ustanovení § 103a trestního řádu,

- právo udělit souhlas s trestním stíháním, neudělit ho nebo ho vzít zpět ve smyslu ustanovení § 163 trestního řádu.

S ohledem na předpokládaný rozsah této práce není možné podrobně pojednat o každém z mnoha práv poškozeného. Z tohoto důvodu budou následující kapitoly zaměřeny na vybraná práva poškozeného.

5.2.1 Právo být poučen

Za jedno z nejvýznamnějších práv poškozeného a jemu odpovídající povinnost orgánů činných v trestním řízení je nutné považovat právo na poučení, neboť se od tohoto poučení odvíjí vědomost poškozeného o možnosti uplatnění práv náležejících poškozenému, resp. samotný výkon a uplatňování těchto práv.

Právo poškozeného na vhodné a srozumitelné poučení je zakotveno již v obecné zásadě zvláštního šetření práv poškozeného, která má být uplatňována ve všech stádiích trestního řízení. Orgány činné v trestním řízení jsou v každém období trestního řízení povinny poškozeného vhodným a srozumitelným způsobem poučit o možnostech uplatnění jeho práv, aby mohl dosáhnout uspokojení jeho nároku.

Dále je zákonná poučovací povinnost orgánů činných v trestním řízení zakotvena v ustanovení § 46 trestního řádu. Orgány činné v trestním řízení jsou poškozeného povinny poučit rovněž i o možnosti uplatnit nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem podle zákona o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí. Orgány činné v trestním řízení jsou dále v řízeních vedených pro ty trestné činy, u nichž lze sjednat dohodu o vině a trestu nebo vydat trestní příkaz, povinny upozornit poškozeného na skutečnost, že je možné uplatnit nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení nejpozději při prvním jednání o takové dohodě, resp. do doby vydání trestního příkazu.

Je nutné zdůraznit, že poučovací povinnost orgánů činných v trestním řízení se vztahuje toliko na procesní práva poškozeného, nikoli na hmotné právo. *Šámal a kol.* jako příklad poučení o hmotněprávním nároku uvádějí poučení poškozeného

o možnosti uplatnit vyšší náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vyšší bezdůvodné obohacení, jestliže lze mít za to, že poškozenému patří vzhledem k výsledkům dokazování více, než svým návrhem uplatnil.²⁹

Podle totožného ustanovení musí být poškozený v případě, že má postavení oběti podle zákona o obětech trestných činů, poučen také o jeho právech podle zákona o obětech trestných činů.

Za zvláštní poučovací právo bývá některými autory označováno právo poškozeného na informace o nebezpečném obviněném, které bylo historicky, až do účinnosti zákona o obětech trestných činů, upraveno v ustanovení § 44a trestního řádu.³⁰ V současné době je právo na informace o nebezpečném obviněném zakotveno v ustanovení § 11 odst. 3 zákona o obětech trestných činů. Jeho obsahem je povinnost věznice, poskytovatele zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení odsouzený vykonává ústavní ochranné léčení, nebo ústavu pro výkon zabezpečovací detence informovat oběť na základě její žádosti učiněné v souladu s ustanovením § 11 odst. 5 zákona o obětech trestných činů o propuštění nebo uprchnutí obviněného z vazby, propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody, ústavního ochranného léčení, zabezpečovací detence a o jiných v zákoně o obětech trestných činů vyjmenovaných skutečnostech. Shora uvedené subjekty jsou povinny informovat poškozeného, který je obětí bezodkladně, nejpozději však do 24 hodin od chvíle, kdy zákonem presumovaná skutečnost nastala. Nespornou výhodou oproti předchozí právní úpravě v trestním řádu je skutečnost, že orgány činné v trestním řízení nejsou povinny zkoumat, jestli oběti hrozí od obviněného, resp. odsouzeného nebezpečí.³¹ Jakýmsi korektivem a pojistkou, aby nebylo tohoto práva zneužíváno, je zásada zákazu zneužití postavení oběti, která je projevem

²⁹ ŠÁMAL, Pavel, ZEZULOVÁ, Jana, RŮŽIČKA, Miroslav. § 46 [Poučení poškozeného]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. cit. dílo. str. 308.

³⁰ RŮŽIČKA, Miroslav, PÚRY, František a ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. str. 245.

³¹ GŘIVNA, Tomáš. § 11 [Další informace poskytované oběti]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. cit. dílo. str. 82.

obecného právního principu *nemo turpitudine suam allegare potest* (nikdo nemůže mít prospěch z vlastního protiprávní jednání).³²

Ve světle práva na poučení ve shora uvedených situacích je nezbytné apelovat na to, aby orgány činné v trestním řízení braly při poučení poškozeného v potaz okolnosti každého jednotlivého případu a individuální charakteristiky jednotlivých poškozených. Jak vyplývá ze shora podaného neúplného výčtu práv poškozeného, není v možnostech orgánů činných v trestním řízení poučit poškozeného podrobně o každém jednotlivém právu. Je nutné proto brát v úvahu existenci a specifika způsobené škody, újmy nebo bezdůvodného obohacení způsobeného trestným činem a poučit poškozeného o právech, které v jeho případě může uplatnit. Je také nutné myslet na specifika, vlastnosti a charakteristiky jednotlivých poškozených a těmto přizpůsobit metodu poučení. Automatizované poučování na předpřipravených formulářích bez dalšího vysvětlení práv poškozenému nelze než považovat za nešťastné.

5.2.2 Právo udělit nebo odepřít souhlas s trestním stíháním

Zahájit trestní stíhání nebo v něm pokračovat lze pro taxativně vymezené činy v ustanovení § 163 odst. 1 trestního řádu pouze se souhlasem poškozeného. Jak uvádí *Jelínek*, pro aplikaci daného ustanovení musí být naplněny současně dvě podmínky, a to, že se musí jednat o některý z vyjmenovaných trestných činů a že mezi pachatelem, resp. podezřelým a poškozeným musí být blízký vztah.³³

Skutkových podstat trestných činů je v ustanovení § 163 odst. 1 trestního zákoníku uvedeno poměrně velké množství, proto lze namátkou uvést trestné činy ublížení na zdraví (§ 146 trestního zákoníku), těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 147 trestního zákoníku), ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 148 trestního zákoníku), neposkytnutí pomoci (§ 150 trestního zákoníku) nebo znásilnění (§ 185 odst. 1, 2 trestního zákoníku).

³² JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. cit. Dílo. str. 42.

³³ JELÍNEK, Jiří. *Jak dál s trestním stíháním se souhlasem poškozeného*. Kriminálnístika. 1/2017, s. 3-11. str. 3-4.

Ustanovení § 163 trestního řádu řeší u zde uvedených trestných činů střet veřejného zájmu na stíhání, resp. potrestání pachatelů trestných činů a zájmu poškozeného, který by měl jako svědek vůči pachateli právo odepřít výpověď podle ustanovení § 100 odst. 2 trestního řádu. Jedná se tak o příbuzenský vztah v přímém pokolení, sourozence, osvojitele, osvojence, manžele, partnery, druhy anebo jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by poškozený právem pocíťoval jako újmu vlastní. Vztah poškozeného a osoby, k jejímuž trestnímu stíhání má udělit nebo odepřít souhlas, musí existovat v době, kdy se trestní stíhání vede, resp. má vést. Okamžik, kdy byl trestný čin spáchán, není z tohoto pohledu důležitý. Výjimkou je pouze trestný čin znásilnění podle ustanovení § 185 odst. 1, 2 trestního zákoníku, kde se posuzuje vztah poškozeného a pachatele k okamžiku spáchání trestného činu.

Jako účel tohoto ustanovení spatřuje Šámal a kol. ochranu poškozeného před sekundární viktimizací způsobenou jeho účastí v trestním řízení a zejména újmou, která by mu mohla vzniknout v souvislosti s vedeným trestním řízením a s odsouzením pachatele – osoby blízké.³⁴ Osobně vnímám smysl a účel ustanovení především v ochraně poškozeného před újmou, která by mu vznikla v souvislosti nebo v důsledku vedení trestního stíhání proti jeho blízké osobě a až ve druhé řadě v jeho ochraně před sekundární viktimizací, neboť právní předpisy, zejména trestní řád a zákon o obětech trestných činů obsahují takové instrumenty, které, jsou-li správně a účelně využívány, dokáží poškozeného před sekundární viktimizací do velké míry ochránit.

Právo udělit nebo odepřít souhlas s trestním stíháním představuje výrazný průlom do zásady oficiality a legality trestního řízení, jedná se o v trestním právu vcelku ojedinělé dispoziční právo poškozeného, resp. subjektu odlišného od orgánů činných v trestním řízení.³⁵ Orgány činné v trestním řízení tak mohou zahájit, případně pokračovat v trestním stíhání z úřední moci pouze se souhlasem poškozeného. Nedostatek souhlasu poškozeného je jedním

³⁴ ŠÁMAL, Pavel, ZEŽULOVÁ, Jana, RŮŽIČKA, Miroslav. § 163a [Společné ustanovení]. In: GRÍVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. op. cit. str. 526.

³⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní: podle stavu k 1. 10. 2016*. op. cit. str. 263.

z důvodů nepřipustnosti trestního stíhání podle ustanovení § 11 odst. 1 písm. l) trestního řádu.

Souhlas poškozeného jsou orgány činné v trestním řízení povinny získat před samotným zahájením trestního stíhání a v případě, že bylo trestní stíhání již zahájeno, ihned poté, kdy se o vztahu poškozeného a obviněného dozví. Je-li poškozených více, stačí k zahájení nebo pokračování v trestním stíhání souhlas jediného z nich.

Poškozený může udělit souhlas s trestním stíháním písemně nebo do protokolu. Poškozený přitom není povinen reagovat na výzvu orgánu činného v trestním řízení ihned. Podle ustanovení § 163a trestního řádu může být poškozenému poskytnuta k vyjádření přiměřená lhůta, nejvýše však 30 dnů, přičemž po marném uplynutí této lhůty již nelze souhlas trestním stíháním udělit. Souhlas s trestním stíháním může poškozený podle ustanovení § 163 odst. 2 trestního řádu naopak výslovným prohlášením vzít kdykoliv zpět, a to až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Pokud poškozený jednou odepře udělit souhlasit s trestním stíháním, nelze toto rozhodnutí změnit a souhlas již nelze udělit.

Zákonné pravidlo má své výjimky uvedené v ustanovení § 163a trestního řádu. Souhlas poškozeného s trestním stíháním pro některý z trestných činů uvedených v ustanovení § 163 odst. 1 trestního řádu není potřebný v případech, pokud byla takovým činem způsobena smrt, poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byla jeho svéprávnost omezena, poškozeným je osoba mladší 15 let nebo kdy je z okolností zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností. Poslední uvedenou výjimku, zakotvenou v ustanovení § 163a odst. 1 písm. d) trestního řádu považuji za více než problematickou a v praxi aplikovatelnou s velkými potížemi. Okolnosti, z nichž je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní v důsledku výhrůžek, nátlaku, závislosti či podřízenosti musí být nejen tvrzeny, ale především prokázány, což v praxi často činí velké problémy. Otázkou proto zůstává, zda by stát neměl hájit veřejný zájem v rámci trestního práva bezvýjimečně a zda by proto neměl upustit od výjimky

ze zásady oficiality zakotvené v ustanovení § 163 trestního řádu v podobě souhlasu poškozeného s trestním stíháním.

5.3 Práva náležející poškozenému, který řádně a včas uplatnil nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení

Poškozený je podle ustanovení § 43 odst. 3 trestního řádu oprávněn navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, která mu byla trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal. Tento návrh je poškozený povinen učinit nejpozději před zahájením dokazování u hlavního líčení a v případě, kdy je sjednána dohoda o vině a trestu, je nezbytné učinit návrh nejpozději při prvním jednání o této dohodě. Poškozený je v návrhu povinen uvést, z jakých důvodů a v jaké výši nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy uplatňuje nebo z jakých důvodů a v jaké výši uplatňuje nárok na vydání bezdůvodného obohacení. Je povinností poškozeného, aby důvod vzniku, jakož i výši škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení doložil a prokázal. Návrh nelze podat, bylo-li o nároku poškozeného již rozhodnuto v občanskoprávním nebo v jiném řízení.

Jak vyplývá z usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13. srpna 2014, sp. zn. 5 Tdo 797/2014, lze výši řádně a včas uplatněného nároku, resp. výši požadované náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo rozsah požadovaného bezdůvodného obohacení v průběhu hlavního líčení měnit, a to až do doby, než se soud odebere k závěrečné poradě v hlavním líčení, případně ve veřejném zasedání o odvolání.

Poškozený oprávněný k podání návrhu, který návrh na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení podal řádně a včas, je subjektem tzv. adhezního řízení, o němž je podrobněji pojednáno v kapitole 6 této práce.

Další práva poškozeného, který řádně a včas uplatnil svůj nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, se odvíjejí právě od práva tento návrh podat. Mezi tato práva patří zejména:

- právo vznést návrh na zajištění nároku na náhradu v adhezním řízení majetkem obviněného podle ustanovení § 47 odst. 2 trestního řádu,
- být vyrozuměn o podání žádosti obviněného o zrušení nebo omezení zajištění podle ustanovení § 48 odst. 4 trestního řádu
- právo podat stížnost proti rozhodnutí o zrušení zajištění při složení peněžité jistoty a proti rozhodnutí o zrušení nebo omezení peněžité jistoty podle ustanovení § 47a odst. 4 trestního řádu
- právo podat proti rozhodnutí o zrušení či omezení ve smyslu ustanovení § 48 trestního řádu stížnost podle ustanovení § 49 trestního řádu,
- právo prostudovat spisy po skončení vyšetřování a učinit návrhy na doplnění dokazování podle ustanovení § 166 odst. 1 trestního řádu,
- právo na doručení opisu dohody o vině a trestu podle ustanovení § 175a odst. 7 trestního řádu,
- právo být v hlavním líčení dotázán, zda navrhuje uložení povinnosti k náhradě škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení podle ustanovení § 206 odst. 2 trestního řádu,
- právo na doručení opisu rozsudku, i pokud byl při jeho vyhlášení přítomen podle ustanovení § 130 odst. 1 trestního řádu a právo na doručení trestního příkazu podle ustanovení § 314f odst. 2 trestního řádu,
- právo podat odvolání proti rozsudku pro nesprávnost výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy v penězích nebo vydání bezdůvodného obohacení nebo proto, že takový výrok učiněn nebyl, jakož i pro porušení ustanovení o řízení předcházejícím rozsudku, jestliže toto porušení mohlo způsobit, že výrok je nesprávný nebo že chybí podle ustanovení § 246 odst. 1 písm. d) a § 246 odst. 2 trestního řádu,

- právo přednést odvolání (pokud odvolání sám podal) podle ustanovení § 235 odst. 1 trestního řádu,
- právo přednést konečný návrh při veřejném zasedání o odvolání podle ustanovení § 235 odst. 3 trestního řádu.

5.3.1 Právo podat návrh na zajištění majetku

Podle ustanovení § 47 odst. 1 trestního řádu platí, že v případech, kdy byla poškozenému trestným činem způsobena škoda nebo nemajetková újma, nebo získal-li obviněný takovým trestným činem na jeho úkor bezdůvodné obohacení, lze nárok až do pravděpodobné výše škody nebo nemajetkové újmy nebo až do pravděpodobného rozsahu bezdůvodného obohacení zajistit na majetku obviněného.

Právo podat návrh na zajištění majetku obviněného je jedním z nejdůležitějších instrumentů, které trestní řád svěřuje poškozenému za účelem skutečného vymožení jeho nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení zejména v případech, kdy panují obavy, že by uspokojení nároku poškozeného mohlo být mařeno. Majetkem rozumíme v souladu s ustanovením § 495 občanského zákoníku vše, co patří určité osobě – soubor věcí hmotných i nehmotných. Jedná se tedy jak o věci movité i nemovité, pohledávky a další penězi ocenitelná práva.

Institut zajištění majetku osoby, proti níž se řízení vede, jeho povahu a účel pregnančně vyjádřila judikatura, např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2015, sp. zn. 5 Tz 52/2014: *„Institut zajištění nároku poškozeného na majetku obviněného podle § 47 odst. 1 tr. ř. je dočasným opatřením, jímž se nemění vlastnické právo k zajištěným věcem, ačkoli je obviněný omezen v jeho výkonu, zejména pokud jde o převod zajištěných věcí, jejich užívání a další nakládání s nimi (§ 47 odst. 4 tr. ř.). [...] Účelem zajištění ve smyslu § 47 odst. 1 tr. ř. je totiž zachování hodnoty zajištěného majetku a jeho použitelnosti pro uspokojení nároku poškozeného.“*

Jak uvádí *Berková*, je v rámci trestního řízení, a to nejlépe již v přípravném řízení, žádoucí provést šetření k majetku podezřelého, resp. obviněného,

a rovněž vůči dalším dotčeným osobám, a to zejména ve vztahu k nástrojům a výnosům trestné činnosti, a dále také ve vztahu ke vzniklé škodě, nemajetkové újmě či bezdůvodnému obohacení.³⁶ Orgány činné v trestním řízení zjišťují majetkové a finanční poměry podezřelého, resp. obviněného zejména prostřednictvím dotazů na finanční instituce a dožádání ve smyslu ustanovení § 8 odst. 2 trestního řádu, jakož i lustrací této osoby ve veřejných (a rovněž i neveřejných) seznamech a rejstřících.

Předseda senátu v řízení před soudem a v přípravném řízení státní zástupce a policejní orgán jsou podle ustanovení §7a trestního řádu oprávněni za účelem zjištění povahy, rozsahu nebo umístění věcí pro účely jejich zajištění, k zjištění majetkových poměrů obviněného nebo pro účely zajištění výkonu trestní sankce vyzvat osobu, jejíž majetek je zjišťován, nebo osobu jí blízkou, aby mu v jím stanovené přiměřené lhůtě zaslala prohlášení o majetku osoby, jejíž majetek je zjišťován. Vyzvaná osoba má však právo odepřít učinění prohlášení o majetku. Je nicméně důležité zdůraznit, že v souladu s ustanovením § 160 trestního řádu lze nárok poškozeného na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení na majetku obviněného zajistit až od okamžiku zahájení trestního stíhání.

V závislosti na výsledcích šetření majetkových a finančních poměrů osoby, proti níž se řízení vede, je zvolen vhodný postup zajištění majetku. Majetek, resp. předmět zajištění musí být dohledán postupy upravenými trestním řádem, tj. řádným dokazováním. Nicméně jak zdůrazňuje *Drašík a kol.*, základním předpokladem pro přistoupení k zajištění nároku poškozeného je důvodná obava maření nebo ztěžování vymožení tohoto nároku: „*Zákonným předpokladem pro zajištění nároku poškozeného na majetku obviněného je důvodná obava, že uspokojení tohoto nároku bude mařeno nebo ztěžováno, která musí být*

³⁶ BERKOVÁ, Ivona. *Uspokojení nároku poškozeného v trestním řízení, a to zejména ve vztahu k zajištěnému a odčerpanému majetku*. Trestněprávní revue, 2017, č. 6, str. 139 - 145.

*orgánem činným v trestním řízení příslušným k rozhodnutí o zajištění vždy shledána.*³⁷

Podle ustanovení § 47 odst. 2 trestního řádu rozhoduje o zajištění nároku poškozeného soud na návrh státního zástupce nebo poškozeného, v přípravném řízení však na návrh poškozeného státní zástupce vykonávající dozor nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení v daném řízení. Nicméně *Draštík a kol.* uvádějí, že i bez návrhu poškozeného může státní zástupce rozhodnout o zajištění majetku obviněného pouze, a to za předpokladu, že takový postup vyžaduje ochrana zájmů poškozeného, zejména hrozí-li nebezpečí z prodlení. Jako příklad uvádí situaci, kdy obviněný začne ještě před podáním návrhu poškozeného na zajištění jeho nároku zcela účelově převádět svůj majetek na třetí osoby nebo se snaží svůj majetek skrýt.³⁸

Zajišťovat nelze pochopitelně nárok, který nelze v trestním řízení uplatnit (např. nárok, který byl již dříve uplatněn v občanskoprávním řízení). K zajištění nelze užít majetek, který je podle zákona č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení“) vyloučen z výkonu rozhodnutí o zajištění. Jedná se zejména o běžné oděvní součásti, obvyklé vybavení domácnosti, snubní prsten a předměty obdobné povahy, zdravotnické potřeby, hotové peníze do částky dvojnásobku životního minima, zvířata, u nichž hospodářský efekt není hlavním účelem chovu a která slouží obviněnému jako jeho společník a peněžité dávky pro osoby se zdravotním postižením a příspěvek na péči, dávky pomoci v hmotné nouzi a z dávek státní sociální podpory příspěvek na bydlení a jednorázově vyplácené dávky státní sociální podpory a pěstounské péče. Dále jsou ze zajištění vyjmuty další věci nepodléhající výkonu soudního rozhodnutí podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

³⁷ AUEROVÁ, J., AUGUSTINOVÁ, P., BOHUSLAV, L., DRAŠTÍK, A., DURDÍK, T., FENYK, J., HÁJEK, R., HERCZEG, J., KADLEC, J., KAISER, T., KANDALCOVÁ, A., KMEC, J., KOCINA, J., KOUŘIL, I. a kol. *Trestní řád: Komentář*. [Systém ASPI]. op.cit. [cit. 2023-1-22]. ASPI_ID KO141_1961CZ. Dostupné z: www.aspi.cz.

³⁸ Tamtéž.

Majetek obviněného nelze s ohledem na zásadu přiměřenosti zásahu do práv osoby, proti níž se řízení vede, zajistit v neomezeném rozsahu, ale pouze do pravděpodobné výše škody nebo nemajetkové újmy nebo do pravděpodobného rozsahu bezdůvodného obohacení, jež budou zpravidla odvozeny z poškozeným uplatněného nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení ve spojení s usnesením o zahájení trestního stíhání, obžalobou či vyhlášeným rozsudkem nebo vydaným trestním příkazem.³⁹

V usnesení o zajištění se v souladu s ustanovením § 47 odst. 4 trestního řádu zakáže obviněnému, aby majetek uvedený v rozhodnutí o zajištění a případně též majetek, který bude při výkonu takového rozhodnutí sepsán, po oznámení usnesení převedl na jiného nebo jej zatížil (např. věcným břemenem, zástavním právem apod.) anebo aby jej záměrně poškozoval nebo ničil. Dále se obviněnému v usnesení ukládá, aby do 15 dnů od oznámení usnesení a u následně sepsaného majetku v jimi stanovené lhůtě sdělil, zda a kdo má k zajištěnému majetku předkupní nebo jiné právo nebo zda je jiným způsobem omezen výkon práva s ním nakládat, a bylo-li zajištěno majetkové právo, též kdo je osobou povinnou poskytnout odpovídající plnění. V usnesení o zajištění nebo i v dodatečném usnesení lze rovněž zakázat nebo omezit výkon dalších práv souvisejících se zajištěným majetkem, včetně práv teprve v budoucnu vzniklých.

Právní jednání učiněná obviněným v rozporu se zákazy obsaženými v usnesení o zajištění nebo i v dodatečném usnesení jsou neplatná, a to absolutně. Soud je proto povinen přihlídnout k neplatnosti takových právních jednání i bez návrhu. O této skutečnosti musí být obviněný poučen.⁴⁰

³⁹ AUEROVÁ, J., AUGUSTINOVÁ, P., BOHUSLAV, L., DRAŠTÍK, A., DURDÍK, T., FENYK, J., HÁJEK, R., HERCZEG, J., KADLEC, J., KAISER, T., KANDALCOVÁ, A., KMEC, J., KOCINA, J., KOUŘIL, I. a kol. *Trestní řád: Komentář*. op. cit. [cit. 2023-1-22]. ASPI_ID KO141_1961CZ. Dostupné z: www.aspi.cz.

⁴⁰ ŠÁMAL, Pavel, ZEZULOVÁ, Jana, RŮŽIČKA, Miroslav. § 47 [Zajištění nároku na majetku obviněného]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. op. cit. str. 349.

Výkon zajištění majetku a věcí v trestním řízení upravuje zvláštní zákon, kterým je zákon o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení.

Výkon rozhodnutí o zajištění movitých věcí probíhá tak, že se movité věci uvedené v usnesení o zajištění sepíše a uloží do úschovy soudu. Za účelem zajištění movitých věcí může být v souladu s ustanovením § 5 zákona o zajištění nařízen výslech svědků nebo obviněného, případně může být nařízena osobní prohlídka obviněného a prohlídka bytu nebo jiných prostor sloužících k bydlení nebo prostor k nim náležejících a jiných prostor a pozemků. U nemovitých věcí zašle příslušný soud usnesení o zajištění příslušnému katastrálnímu úřadu, který zapíše obsah sdělení soudu do katastru nemovitosti.

Správu zajištěných věcí vykonává ten, kdo o zajištění rozhodl, případně jí může pověřit příslušné územní pracoviště Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových či exekutora. Se zajištěným majetkem lze nakládat pouze v rozsahu uvedeném v pověření a pouze tak, aby byl majetek chráněn před poškozením, ztrátou nebo zničením a byl využíván hospodárně.⁴¹

5.3.2 Právo na zajištění náhradní hodnoty

Podle ustanovení § 79g odst. 1 trestního řádu platí, že nelze-li zajistit věc, která je nástrojem trestné činnosti nebo výnosem z trestné činnosti, může být místo ní zajištěna náhradní hodnota, která odpovídá, byť jen zčásti, její hodnotě. Jedná se o institut zajištění náhradní hodnoty, který byl s účinností od 18. 3. 2017 implementován do trestního řádu zákonem. č. 55/2017 Sb. (tzv. zajišťovací novelou).⁴² Jedná se o institut, jehož účelem je kromě potrestání pachatele nebo

⁴¹ OBOŇOVÁ, Katarína, VÍTKOVÁ Martina. *Uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody ve světle novely a úprava zajištění nároku na náhradu škody v trestním řízení [online]*. epravo.cz, 12. 4. 2013. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/uplatneni-naroku-poskozeneho-na-nahradu-skody-ve-svetle-novely-a-upravazajisteni-naroku-na-nahradu-skody-v-trestnim-rizeni-90153.html> [cit. 2023-01-22].

⁴² VÍTKOVÁ, Petra. *Zajištění nástrojů trestné činnosti a výnosů z trestné činnosti a náhradní hodnoty: podle § 79a až 79g trestního řádu*. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Právo prakticky. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer (dříve ASPI) [cit. 2023-1-29].

provedení důkazů v trestním řízení také obnova a reparace vztahů zasažených trestným činem, která zahrnuje i uspokojení nároku poškozeného.⁴³

Pro úplnost je nutné doplnit, že nástrojem trestné činnosti rozumíme podle ustanovení § 135a trestního zákoníku věc, která byla určena nebo užitá ke spáchání trestného činu, včetně plodů a užitků a výnosem z trestné činnosti ve smyslu § 135b trestního zákoníku rozumíme jakoukoli ekonomickou výhodu pocházející z trestného činu. Na tomto místě je rovněž nutné uvést, že při zajištění náhradní hodnoty se neuplatní omezení uvedená v ustanovení § 3 zákona o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení, která byla blíže uvedena v kapitole 5.3.1 této práce. Omezení se neuplatní s ohledem na to, že se u těchto věcí jedná o náhradu, ekvivalent nástroje nebo výnosu z trestné činnosti, jak vyplývá z komentářové literatury: *„Uvedená omezení se neuplatní ani vůči zajištěné náhradní hodnotě za nástroj nebo výnos z trestné činnosti podle § 79g tr. řádu, byť jde o majetek legální, protože v tomto případě se jedná o ekvivalent výnosu z trestné činnosti nebo nástroje trestné činnosti. Nicméně i v daném případě je třeba postupovat v souladu se zásadou přiměřenosti a nevystavit obviněného a jeho rodinu nebezpečí strádání.“*⁴⁴

Definice náhradní hodnoty vyplývá ze samotné zákonné dikce ustanovení § 79g trestního řádu, tedy v případě, že nelze zajistit věc, která je nástrojem trestné činnosti nebo výnosem z trestné činnosti, může být místo ní zajištěna náhradní hodnota, která odpovídá, byť jen zčásti, hodnotě této věci, která je nástrojem nebo výnosem z trestné činnosti. Jedná se o případy, kdy původní věci, které by bylo původně možné zajistit podle ustanovení § 79a trestního řádu a následující, již nelze zajistit, a to například proto, že je osoba jinak povinná strpět zajištění například ukryla, spotřebovala, převedla na jinou osobu.⁴⁵ Náhradní

⁴³ VÍTKOVÁ, Petra. *Zajištění nástrojů trestné činnosti a výnosů z trestné činnosti a náhradní hodnoty: podle § 79a až 79g trestního řádu*. cit. dílo. [cit. 2023-1-29]

⁴⁴ ŠKROBÁK, I., TREŠLOVÁ, L. *Zákon o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení: Praktický komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-1-29]. ASPI_ID KO279_2003CZ. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/188/1/2>.

⁴⁵ AUEROVÁ, J., AUGUSTINOVÁ, P., BOHUSLAV, L., DRAŠTÍK, A., DURDÍK, T., FENYK, J., HÁJEK, R., HERCZEG, J., KADLEC, J., KAISER, T., KANDALCOVÁ, A., KMEC, J., KOCINA,

hodnotu definuje Vítková jako jakoukoli penězi ocenitelnou výhodu v majetku pachatele či třetí osoby, kterou pachatel nebo třetí osoba nabyli do svého vlastnictví zákonným způsobem: „*Náhradní hodnotou je jakákoliv penězi ocenitelná ekonomická/majetková hodnota/výhoda v majetku pachatele či osoby odlišné od pachatele, kterou pachatel či tato osoba nabyli do vlastnictví obvyklým, zákonným způsobem (nabytí nebylo spojeno s trestnou činností), za situace, že pachatel či tato osoba dříve majetkově disponovali s výnosem z (či nástrojem) trestné činnosti, který u nich není z důvodů jejich předchozího jednání směřujícího vůči tomuto výnosu (či nástroji) již možné zajistit.*“⁴⁶

Účelem institutu zajištění náhradní hodnoty je postihnout majetek, resp. majetkové hodnoty, které pachatel, případně jiná osoba nabyla bez přímé souvislosti s trestnou činností, legálně namísto nástroje nebo výnosů z trestné činnosti. Zásadním předpokladem je podle judikatury Nejvyššího soudu, např. usnesení ze dne 5. 2. 2014, sp. zn. 4 Tz 2/2014-I-123 existence poznatku vycházejícího z procesně relevantního důkazu, z něhož vyplývá, že zde existoval výnos z trestné činnosti, který již ale z objektivních důvodů nelze vydat, odejmout či zajistit, a proto lze přistoupit k zajištění náhradní hodnoty (např. peněžních prostředků na účtu u bank, nemovitostí), která odpovídá byť jen z části jejich hodnotě.⁴⁷ Zajištěna může být i věc, která přesahuje hodnotu původní věci, nicméně rozdíl mezi hodnotami těchto věcí nesmí být nepřiměřený.

Ustanovení § 79g trestního řádu je tzv. odkazujícím ustanovením, jak vyplývá z ustanovení § 79g odst. 1 trestního řádu, věty za středníkem: „[...] *přitom se postupuje obdobně podle příslušných ustanovení upravujících zajištění věci, která je nástrojem nebo výnosem z trestné činnosti (§ 79a až 79f). Náhradní hodnotu lze zajistit osobě, která měla povinnost strpět zajištění původní věci.*“ Při zajištění náhradní hodnoty se tak plně postupuje podle pravidel zajištění

J., KOUŘIL, I. a kol. *Trestní řád: Komentář*. cit. dílo. [cit. 2023-2-5]. ASPI_ID KO141_1961CZ. Dostupné z: www.aspi.cz.

⁴⁶ VÍTKOVÁ, Petra. *Zajištění nástrojů trestné činnosti a výnosů z trestné činnosti a náhradní hodnoty: podle § 79a až 79g trestního řádu*. cit. dílo. [cit. 2023-1-29]

⁴⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 2. 2014, sp. zn. 4 Tz 2/2014-I-123.

nástrojů trestné činnosti a výnosů trestné činnosti upravených v ustanoveních § 79a až § 79f trestního řádu.

Za přiměřeného užití ustanovení § 79a odst. 1 trestního řádu lze zjistit, že o zajištění náhradní hodnoty může rozhodnout předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce nebo policejní orgán, přičemž tento potřebuje k takovému rozhodnutí předchozí souhlas státního zástupce. Předchozího souhlasu státního zástupce není ale zapotřebí v naléhavých případech, které nesnesou odkladu, nicméně policejní orgán je v takovém případě povinen do 48 hodin své rozhodnutí předložit státnímu zástupci, který s ním buď vysloví souhlas, nebo jej zruší. Rozhodnutí o zajištění náhradní hodnoty, které má formu usnesení, lze napadnout řádným opravným prostředkem, kterým je stížnost, která nemá odkladný účinek. Podat stížnost proti usnesení o zajištění náhradní hodnoty může osoba, jíž se rozhodnutí o zajištění přímo dotýká (tedy obviněný, případně její obhájce nebo opatrovník nebo zúčastněná osoba a jejím jménem zmocněnec, zákonný zástupce či opatrovník) nebo státní zástupce, jde-li o rozhodnutí soudu, který může stížnost podat i ve prospěch obviněného podle ustanovení § 142 odst. 1 trestního řádu.⁴⁸ Podle ustanovení § 79a odst. 2 trestního řádu je zapotřebí v rozhodnutí o zajištění náhradní hodnoty (nebo v připojených listinách) detailně a nezaměnitelně vymezit zajišťované právo. V rozhodnutí o zajištění náhradní hodnoty se zároveň tomu, komu byla náhradní hodnota zajištěna, zakáže, aby po oznámení rozhodnutí takovou věc převedl na jiného nebo ji zatížil, a je-li zajištěna hmotná věc, aby ji záměrně poškozoval nebo ničil.

Podle ustanovení § 79g odst. 2 trestního řádu dále platí, že z důležitých důvodů může předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce povolit na návrh osoby, které byla náhradní hodnota zajištěna, provedení úkonu, který se týká zajištěné náhradní hodnoty, přičemž proti takovému rozhodnutí je přípustná stížnost, která má odkladný účinek. Považuji za nutné toto ustanovení blíže vysvětlit vzhledem k tomu, že bez bližšího kontextu může být poměrně málo

⁴⁸ VÍTKOVÁ, Petra. *Zajištění nástrojů trestné činnosti a výnosů z trestné činnosti a náhradní hodnoty: podle § 79a až 79g trestního řádu*. cit. dílo. [cit. 2023-2-5].

srozumitelným. Význam tohoto ustanovení nám lépe objasňuje důvodová zpráva k zákonu č. 86/2015 Sb., kterým se mění zákon č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony následujícím příkladem: „*Obviněnému se přiznává právo žádat z důležitých důvodů o povolení provedení úkonu týkajícího se zajištěného majetku, např. v případě obviněné právnické osoby o provedení platby zaměstnancům. Samozřejmě je zapotřebí vyhodnotit, zda takový úkon není fingovaný a nemá jím dojít k vyvedení majetku ze zajištění.*“⁴⁹

Jak vyplývá ze shora citované důvodové zprávy, na základě žádosti osoby, již byla náhradní hodnota zajištěna, může soudce nebo státní zástupce v přípravném řízení povolit úkony týkající se zajištěného majetku, a to pouze z důležitých důvodů. Kromě důvodovou zprávou uváděného případu v podobě provedení platby zaměstnancům si lze představit příklad, kdy osoba, které byla zajištěna majetková hodnota, bude potřebovat užít zajištěnou majetkovou hodnotu na péči o zdraví osoby blízké nebo jí vyživovaných osob. Mělo by se však jednat o výjimečně užívaný institut a důvodnost žádosti osoby je třeba vždy pečlivě posoudit, aby nedošlo ke zneužití této zákonem presumované možnosti.

5.3.3 Kolize nároku poškozeného na náhradu škody a insolvence pachatele

Zajímavou problematikou je kolize nároku poškozeného na náhradu škody, případně nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení a současné existence insolvenčního řízení, resp. úpadku pachatele. Má přednost trestní právo před insolvenčním právem, resp. uspokojení individuálního nároku poškozeného před generálním uspokojení věřitelů pachatele coby dlužníka?

Vodítko k nalezení odpovědi nám nabízí judikatura Nejvyššího soudu, např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3.12.2019, sp. zn. 7 Tz 83/2019, který uvádí: „*Předmět trestního řízení, tedy především zjištění skutku a související rozhodnutí o něm, se zcela míjí s řešením úpadku či hrozícího úpadku dlužníka,*

⁴⁹ Vláda: *Důvodová zpráva k zákonu č. 86/2015 Sb., kterým se mění zákon č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.*

resp. s jeho oddlužením. Jiná situace však nastává ve vztahu k adheznímu řízení, které je součástí trestního řízení a jeho předmětem je rozhodnutí o nároku poškozeného na náhradu škody. V adhezním řízení se totiž projednává nárok poškozeného na náhradu škody či nemajetkové újmy v penězích nebo nárok poškozeného na vydání bezdůvodného obohacení, toto řízení je součástí trestního řízení (§ 12 odst. 10 tr. ř.) a splývá s ním, zejména pokud jde o dokazování (netvoří tedy žádnou samostatnou část, jež by byla formálně, popř. časově, oddělena). Soud rozhoduje v tomto řízení o peněžní náhradě škody či nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení podle hmotného práva povahy jiné než trestní, nejčastěji občanského zákoníku, popř. zákoníku práce [...]. Pokud jde o procesní normy, je v adhezním řízení rozhodováno ve formě trestního řízení, tedy podle trestního řádu. Použití ustanovení jiného procesního předpisu proto není obecně přípustné. Byť je ovšem zásadní podklad postupu soudů činných v trestním řízení v adhezním řízení tvořen trestním řádem, je přesto nutné zohlednit některá ustanovení jiných procesních předpisů, stanovujících zvláštní režim pro některé specifické situace, v nichž by jejich nerespektování v adhezním řízení tento zvláštní režim zásadně narušilo.“⁵⁰

Shora citovaný rozsudek Nejvyššího soudu tedy jinými slovy uvádí, že předmět trestního řízení jako takového, spočívající zejména ve zjištění skutku a rozhodnutí o něm nekoliduje s předmětem insolvenčního řízení, tedy (zjednodušeně) řešením (hrozícího) úpadku dlužníka. Problém ale nastává ve vztahu k adheznímu řízení, které je součástí trestního řízení a v němž je rozhodováno právě o nároku poškozeného na náhradu škody, případně nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, jak bude blíže pojednáno v kapitole 6 této práce. V adhezním řízení je rozhodováno podle příslušných norem trestního práva procesního, zejména trestního řádu, nicméně to nevylučuje aplikaci jiných právních předpisů upravujících specifický režim pro zvláštní situace. Takovým specifickým režimem je právě insolvenční řízení, jehož účelem je zejména co nejefektivnější uspokojení věřitelů dlužníka (v tomto

⁵⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3.12.2019, sp. zn. 7 Tz 83/2019.

případě pachatele trestného činu). Zahájením insolvenčního řízení proto nastávají podle ustanovení § 109 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „insolvenční zákon“) účinky, které efektivní uspokojení věřitelů dlužníka umožňují. Těmito účinky je například zákaz podávání žalob pro pohledávky nebo nemožnost provedení výkonu rozhodnutí nebo exekuce proti dlužníkovi. Použitím standardních procesních prostředků k vymožení nároků jednotlivých věřitelů by totiž došlo ke znevýhodnění některých věřitelů, jak dále vyplývá z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 3.12.2019, sp. zn. 7 Tz 83/2019: „*Brání tomu okolnost, že při mnohosti dlužnických závazků a nedostatku prostředků k jejich krytí by použitím obvyklých právních prostředků byli někteří věřitelé vůči ostatním zvýhodněni, ať již proto, že splatnost jejich pohledávek nastává dříve, nebo z jiných důvodů. Cílem řešení úpadku zvláštní právní úpravou proto je vyloučit preference věřitelů, pokud nejsou věcně odůvodněny jejich postavením nebo povahou jejich pohledávky.*⁵¹

Tedy zákonodárce upřednostňuje insolvenční řízení jako prostředek generálního vyřešení vztahů mezi dlužníkem a jeho věřiteli před individuálním uplatňováním pohledávek v nalézacím, příp. exekučním řízení, a proto je nezbytné považovat insolvenční zákon ve vztahu k trestnímu řádu za *lex specialis*, jak vyplývá z nálezu Ústavního soudu ze dne 20. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3523/16. Tedy před aplikací ustanovení § 228 trestního řádu, podle kterého může soud uložit obviněnému povinnost nahradit poškozenému škodu, nemajetkovou újmu nebo vydat bezdůvodné obohacení, je nutné aplikovat ustanovení § 140b insolvenčního zákona.

Ustanovení § 140b insolvenčního zákona uvádí, že nejde-li o řízení uvedená v ustanovení § 140a, nelze v jiných soudních nebo rozhodčích řízeních po dobu, po kterou trvají účinky rozhodnutí o úpadku, rozhodnout o pohledávkách a jiných právech týkajících se majetkové podstaty, které mají být v insolvenčním řízení uplatněny přihláškou, nebo na které se v insolvenčním řízení pohlíží jako na přihlášené, anebo o pohledávkách, které se v insolvenčním řízení neuspokojují.

⁵¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3.12.2019, sp. zn. 7 Tz 83/2019.

Tedy po dobu trvání účinků rozhodnutí o úpadku nelze ve vyjmenovaných řízeních vydat rozhodnutí. Pokud by bylo přesto vydáno, nebude se k němu v insolvenčním řízení přihlížet.

A jaký je tedy v takovém případě postup příslušného trestního soudu? Na tuto otázku nám podává odpověď Púry: „*To znamená, že poškozený sice může v adhezním řízení podle § 43 odst. 3 tr. řádu uplatnit pohledávku uvedenou v § 140b ins. zák., ovšem v trestním řízení ji soud nemůže přiznat poškozenému podle § 228 tr. řádu, tj. nelze zavázat obviněného k povinnosti nahradit škodu nebo odčinit nemajetkovou újmu způsobenou trestným činem nebo vydat bezdůvodné obohacení získané trestným činem, ale musí poškozeného podle § 229 odst. 1 tr. řádu odkázat s tímto jeho nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních.*“⁵² Soud tedy v takovém případě nemůže obžalovanému uložit v rozsudku povinnost, aby poškozenému nahradil majetkovou škodu nebo nemajetkovou újmu v penězích nebo aby vydal bezdůvodné obohacení podle ustanovení § 228 trestního řádu, ale je povinen odkázat poškozeného ve smyslu ustanovení § 229 trestního řádu, aby tento nárok uplatnil v řízení ve věcech občanskoprávních (byť toto řízení nelze po dobu trvání účinků rozhodnutí o úpadku zahájit podle ustanovení § 140c insolvenčního zákona).

Výše uvedené pravidlo se však neuplatí, jedná-li se o pohledávky věřitelů, tj. poškozených na náhradu škody nebo nemajetkové újmy způsobené trestným činem nebo na vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem, pokud v trestním řízení o tomto trestném činu byl zajištěn majetek v majetkové podstatě dlužníka. O těchto pohledávkách ale může být v průběhu insolvenčního řízení rozhodnuto za předpokladu, že byl v trestním řízení o daném trestném činu zajištěn majetek v majetkové podstatě dlužníka podle ustanovení § 47 až § 49 trestního řádu. Za splnění této podmínky je možný postup podle ustanovení § 43 odst. 3 trestního řádu, tedy poškozený je oprávněn navrhnout,

⁵² PÚRY, František. *Některé souvislosti trestního a insolvenčního práva v aktuální rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu*. Advokátní deník, 21. 6. 2019. [online] Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2019/06/21/nektere-souvislosti-trestniho-a-insolvencniho-prava-v-aktualni-rozhodovaci-cinnosti-nejvyssiho-soudu/> [cit. 2023-2-5].

aby soud v odsuzujícím rozsudku vydaném v trestním řízení uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež byla poškozenému trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal a soud může tuto pohledávku postupem podle ustanovení § 228 trestního řádu poškozenému přiznat.⁵³

Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 3.12.2019, sp. zn. 7 Tz 83/2019 ještě doplnil, že adhezní řízení je zahájeno úkony předsedy senátu po zahájení hlavního líčení ve smyslu § 206 odst. 2 trestního řádu. Nejvyšší soud konstatoval, že pokud by v rámci provádění těchto úkonů bylo zjištěno, že poškozený uplatňuje svůj nárok na náhradu škody za situace, kdy nelze zahájit řízení o takové pohledávce s ohledem na § 140c insolvenčního zákona, bylo by namístě rozhodnout analogicky podle ustanovení § 206 odst. 4 trestního řádu tak, že zmíněný zákaz brání poškozenému v účasti v adhezním řízení v tom smyslu, že nemůže uplatňovat nárok na náhradu škody. Poškozený by se poté nemohl tohoto svého nároku domáhat a nebylo by proto ani možné o něm ani podle ustanovení § 228, ani podle ustanovení § 229 trestního řádu rozhodnout. To ovšem neznamená, že by poškozenému byla upřena jeho další procesní práva – tato by mu byla i dále zachována.⁵⁴

⁵³ ERBSOVÁ, Hana. § 140b [Zákaz vydání rozhodnutí]. In: MORAVEC, Tomáš, KOTOUČOVÁ, Jiřina a kol. *Insolvenční zákon*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, str. 511.

⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3.12.2019, sp. zn. 7 Tz 83/2019.

6 Adhezní řízení

Jak bylo blíže pojednáno v předchozích kapitolách této práce, jedno ze základních práv poškozeného v trestním řízení je uplatnit nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení (dále v textu jako „nárok na náhradu škody“), resp. navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, která mu byla trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal. Uplatnění tohoto nároku, které je právem a nikoli povinností poškozeného, úzce souvisí s pojmem adhezní řízení.

Růžička a kol. k definici adhezního řízení uvádějí: „*Jedná se o součást trestního řízení a projednává se v něm uplatněný nárok poškozeného na náhradu škody (dnes i nemajetkové újmy v penězích a vydání bezdůvodného obohacení) způsobené trestným činem. Adhezní řízení netvoří samostatnou, časově i formálně oddělenou část trestního řízení, ale splývá s ním, zejména pokud jde o dokazování.*“⁵⁵ Další, z pohledu trestního řádu přesnější definici podává *Žďárek a kol.*: „*Adhezní řízení je součástí trestního řízení v případech, pokud byl včas a řádně uplatněn nárok poškozeného na náhradu nemajetkové újmy způsobené trestným činem (§ 43 odst.3, § 206 odst. 2 TrŘ) a když rozhoduje o tomto nároku soud v trestním řízení (§ 228 a 229 TrŘ).*“⁵⁶

Jak vyplývá ze shora podaných definic, adhezní řízení nepředstavuje samostatné, formálně nebo časově oddělené řízení. Ostatně, pojem adhezní řízení ani v trestním řádu nenalezneme. Jedná se o fakultativní součást trestního řízení, jehož význam spočívá zejména ve skutečnosti, že současně s objasněním skutku a rozhodnutím o něm je objasněn i soukromoprávní nárok poškozeného spočívající právě v náhradě škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. Probíhá-li adhezní řízení ve stadiu projednání trestní věci v řízení

⁵⁵ RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František a ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. str. 455.

⁵⁶ ŽĎÁREK, R., TĚŠINOVÁ, J., ŠKÁROVÁ, M., WALTR, R., PŮRY, F. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. Praha: C.H. Beck, 2015. str. 71.

před soudem, jedná se o adhezním řízení v užším smyslu, hovoříme-li o posuzování náhrady škody v rámci řízení o odklonech, jedná se o adhezní řízení v širším smyslu.⁵⁷ Podle některých názorů bylo adhezní řízení v minulosti považováno za „civilní spor, který se odehrával ve formách trestního řízení“.⁵⁸ Adhezní řízení se řídí příslušnými ustanoveními trestního řádu, neužije se předpisů občanského práva procesního.

Nespornou výhodou je tedy rychlejší a poměrně jednodušší rozhodnutí o soukromoprávním nároku poškozeného, resp. získání exekučního titulu.⁵⁹ V občanskoprávním řízení by byl soud ostatně stejně povinen vyčkat rozhodnutí soudu v trestním řízení, zda byl spáchán trestný čin či nikoli. Soud je podle ustanovení § 135 občanského soudního řádu vázán mimo jiné rozhodnutím soudu o tom, zda byl spáchán trestný čin.

Poškozený tak není nucen uplatňovat svůj nárok v dalším soudním řízení a vydávat tak další náklady na vymáhání těchto nároků. To lze považovat vedle rychlosti trestního řízení, resp. vymožení nároku v adhezním řízení (která však nebývá pravidlem) za nespornou výhodu adhezního řízení – minimalizace nákladů spojených s uplatněním svého nároku (jako je soudní poplatek, případné náklady spojené s vypracováním znaleckého posudku, náhrada nákladů řízení). *Růžička a kol.* spatřují výhodu rovněž v tom, že poškozený není zatížen důkazním břemenem.⁶⁰ S tímto názorem lze jistě souhlasit, nicméně je třeba dodat, že poškozený není zbaven důkazního břemene zcela, neboť je povinen prokazovat výši jím uplatňovaného nároku. Nicméně oproti řízení občanskoprávnímu je důkazní břemeno poškozeného v trestním řízení významně upozaděno.

⁵⁷ RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František a ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. op. cit. str. 461 – 462.

⁵⁸ *Ibid.* str. 459.

⁵⁹ GRUS, Zdeněk. *Rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. *Trestněprávní revue*. 2004, č.7, str. 203.

⁶⁰ RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František a ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. op. cit. str. 474.

Jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách, poškozený je z pohledu jeho práva uplatňovat nárok na náhradu škody za podmínek stanovených v ustanovení § 43 odst. 3 trestního řádu subjektem adhezního řízení.

Poškozený je zejména povinen uplatnit svůj nárok na náhradu škody včas, přičemž svůj nárok může uplatnit tento nárok jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem. Co se týče přípravného řízení, je poškozený oprávněn uplatnit svůj nárok jak ve fázi prověřování, tak ve fázi vyšetřování, a to dokonce nejdříve již v rámci oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, jak vyplývá konkrétně z ustanovení § 59 odst. 4 trestního řádu. Návrh je však nezbytné učinit nejpozději u hlavního líčení, a to před zahájením dokazování. V případě, kdy je sjednána dohoda o vině a trestu, je třeba návrh učinit nejpozději při prvním jednání o takové dohodě. Zde je na místě upozornit na případy, v nichž soud vydává trestní příkaz podle ustanovení § 314e trestního řádu, tedy bez projednání věci v hlavním líčení. V takovém případě je poškozený povinen uplatnit svůj nárok na náhradu škody ještě před vydáním trestního příkazu. Lhůta pro uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody uvedená v ustanovení věty druhé § 43 odst. 2 tr. ř. je podle Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. 10. 1999 sp. zn. 8 To 335/99 lhůtou procesní, kterou trestní řád neumožňuje navrátit.⁶¹

Jak uvádí *Látal*, poškozený je povinen uplatnit svůj nárok na náhradu škody řádně, tedy způsobem a formou, jež nevzbuzují pochybnost, že poškozený uplatňuje náhradu škody.⁶² Tedy z návrhu poškozeného musí být patrné, že požaduje, aby soud rozhodl o jeho nároku. Nedostatečné je například pouhé předložení vyčíslení škody nebo vyjádření poškozenému, že mu byla způsobena škoda v určité výši.⁶³

⁶¹ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. 10. 1999 sp. zn. 8 To 335/99.

⁶² LÁTAL, Jaroslav. *Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení*. Právní rozhledy. 1994, č. 10, str. 345-346.

⁶³ LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha. Ministerstvo spravedlnosti České republiky. 1994. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, sv. 54, 1994.

Nárok na náhradu škody je přitom poškozený povinen uplatňovat vůči individuálně určené osobě, tedy zpravidla vůči podezřelému a obviněnému, nicméně tato osoba ještě nemusí v rámci trestního řízení žádným způsobem vystupovat. Poškozený je však povinen tuto osobu označit.⁶⁴ Jedná-li se o trestní řízení, v němž vystupuje vícero obviněných, je poškozený povinen uplatnit svůj nárok na náhradu škody vůči každému z nich. Pokud by poškozený uplatnil svůj nárok včas vůči jednomu z těchto obviněných a vůči ostatním obviněným by svůj nárok vznesl až po zahájení dokazování v hlavním líčení, byl by takový jeho návrh opožděný.⁶⁵

Z judikatury českých soudů (R II/1962) vyplývá: „K označení důvodů návrhu na náhradu škody (§ 43 odst. 3 poslední věta TrŘ) bude zpravidla stačit tvrzení, že skutkem, pro který je pachatel stíhán, byla způsobena poškozenému škoda. Požadavek téhož ustanovení, aby byla uvedena výše škody, neznamená, že musí být uvedena přesně celá škoda, zejména jestliže poškozený ve lhůtě, kdy musí nárok na náhradu škody uplatnit, přesnou výši škody ještě nezná; musí však být uvedena alespoň minimální částkou, kterou požaduje. Uplatní-li poškozený včas nárok na náhradu škody (uvedením důvodu a minimální výše), nebrání ovšem nic tomu, aby ji později upřesnil.“⁶⁶

Tedy jak vyplývá z výše citované judikatury, na označení důvodu návrhu poškozeného nejsou kladeny vysoké nároky, postačí uvést, že poškozenému byla způsobena škoda skutkem, pro který je pachatel stíhán. Výši požadované náhrady je nezbytné uvést přesně, a to alespoň minimální částkou. Výši náhrady může poškozený měnit a upřesňovat až do chvíle, než se soud odebere k závěrečné poradě v hlavním líčení.

⁶⁴ RŮŽIČKA, Miroslav, PÚRY, František a ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. op. cit. str. 424.

⁶⁵ LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha. op. cit. str. 346.

⁶⁶ ŠÁMAL, Pavel. § 43 [Poškozený]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. cit. dílo. str.528.

Soud je při rozhodování o nároku na náhradu škody vázán návrhem poškozeného do té míry, že nemůže poškozenému přiznat více, než bylo požadováno v rámci principu *ne ultra petita partium*.⁶⁷

O nároku poškozeného na náhradu škody tedy může soud v hlavním líčení rozhodnout za kumulativního splnění těchto podmínek:

- nárok na náhradu majetkové škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení byl v trestním řízení uplatněn řádně a včas,
- soud po zahájení hlavního líčení nerozhodl o tom, že nepřipouští osobu jako poškozeného k trestnímu řízení nebo že poškozený nemůže uplatňovat v trestním řízení svůj nárok na náhradu majetkové škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení,
- nebylo rozhodnuto o vrácení věci státnímu zástupci, o postoupení věci, o zastavení trestního stíhání, o jeho přerušení ani o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo o schválení narovnání,
- poškozený nevzal zpět svůj návrh na náhradu škody zpět,
- poškozený se nevzdal svých procesních práv.⁶⁸

Soud může o uplatněném nároku na náhradu škody rozhodnout následujícími způsoby:

- zcela nebo částečně přizná nárok na náhradu majetkové škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení, jestliže jsou nárok i jeho výše odůvodněny výsledky hlavního líčení podle ustanovení § 228 trestního řádu,
- odkáže poškozeného s celým uplatněným nárokem na náhradu majetkové škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem, protože buď podle výsledků dokazování není

⁶⁷ Tamtéž. str. 286.

⁶⁸ ŠÁMAL, Pavel. § 43 [Poškozený]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. cit. dílo. str. 635 - 636.

podklad pro vyslovení povinnosti obžalovaného k náhradě majetkové škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení anebo by pro rozhodnutí o takové povinnosti bylo třeba provádět další dokazování, které přesahuje potřeby trestního stíhání a podstatně by je protáhlo podle ustanovení § 229 odst. 1 trestního řádu nebo došlo ke zproštění obžaloby ohledně toho skutku, kterým měla být způsobena škoda nebo nemajetková újma nebo kterým mělo být získáno bezdůvodné obohacení podle ustanovení § 229 odst. 3 trestního řádu, nebo

- odkáže poškozeného se zbytkem uplatněného nároku na řízení ve věcech občanskoprávních nebo na řízení před jiným příslušným orgánem, jestliže v hlavním líčení, ať již z jakéhokoli důvodu, přizná uplatněný nárok jen zčásti podle ustanovení § 229 odst. 2 trestního řádu.

7 Práva obětí trestného činu

Ačkoli není účel zákona o obětech trestných činů v tomto předpise výslovně uveden, což bývá často terčem kritiky⁶⁹, důvodová zpráva k zákonu o obětech trestných činů výslovně stanoví, že cílem přijetí samostatného zákona o obětech trestných činů bylo zejména rozšíření práv a pomoci obětem trestných činů, a to jak procesního, tak neprocesního charakteru: „Práva obětí jsou charakteru procesního (oběť jako procesní strana) i neprocesního (oběť jako subjekt zvláštní péče). Při novelizacích procesních předpisů a začleňování neprocesních práv do nich (např. právo na informace, právo na bezplatnou pomoc psychologickou apod.) dochází k rozšiřování ustanovení trestního řádu i o ustanovení, které nemají vliv na průběh trestního řízení. Naopak, je-li úprava neprocesních práv oběti samostatná, nedochází k neorganickému začleňování práv oběti jako subjektu zvláštní péče do trestního řádu. Určité provázanosti se však nelze vyhnout.“⁷⁰ Tedy jak vyplývá z výše uvedeného, práva obětí trestných činů jsou jednak charakteru procesního, která nalezneme zejména v trestním řádu, jednak neprocesního charakteru, zakotvená převážně v zákoně o obětech trestných činů. Nicméně je nutné podotknout, že práva obětí nelze oddělovat striktně.

Jedním z hlavních úkolů státu je zajištění bezpečnosti fyzickým osobám, resp. jejich ochrana před trestnými činy. V důsledku selhání státu v zajištění ochrany tak nastává sekundární povinnost státu, tedy povinnost spočívající v poskytnutí obětem trestných činů práva poskytující obětem potřebnou pomoc a péči, a zároveň taková práva, která nebudou prohlubovat újmu způsobenou trestným činem (tedy před sekundární, případně terciární viktimizací). To potvrzuje i důvodová zpráva k zákonu o obětech trestných činů: „Celosvětový trend posilování práv obětí je logickým důsledkem selhání státu v oblasti ochrany fyzických osob před pachateli trestných činů. Oběti je třeba věnovat péči a tím zmírnit dopad trestného činu na její osobnost a kompenzovat újmu

⁶⁹ JELÍNEK, Jiří, PELC, Vladimír. *Zákon o obětech trestných činů - jeho nedostatky a možnosti řešení*. Bulletin advokacie, 2015, č. 11, str. 19-23.

⁷⁰ Vláda: *Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)*, č. 45/2013 Dz.

*tím vzniklou. Oběť by se tak vedle jejího procesního postavení měla stát subjektem zvláštní péče ze strany státu.*⁷¹

Ochrana a pomoc obětem je poskytována státem prostřednictvím kombinace procesních a mimoprocenálních práv obětí.⁷² Tato část práce tedy bude zaměřena zejména na práva obětí neprocenálního charakteru, která náleží oběti coby subjektu zvláštní péče státu. V této části bude proto pojednáno o katalogu práv obsaženém v zákoně o obětech trestných činů. Mezi zde obsažená práva patří zejména:

- právo na poskytnutí odborné pomoci,
- právo na informace,
- právo na ochranu před hrozícím nebezpečím,
- právo na ochranu soukromí,
- právo na ochranu před druhotnou újmou a
- právo na peněžitou pomoc.

7.1 Právo na poskytnutí odborné pomoci

Ustanovení § 4 až 6 zákona o obětech trestných činů upravují práva oběti na odbornou pomoc zahrnující právní pomoc, poskytování právních informací, psychologické a sociální poradenství a restorativní programy.⁷³ Odborná pomoc je poskytována před zahájením trestního řízení, v jeho průběhu a po jeho skončení, a to až do doby, dokud to vyžaduje její účel.

Shora popsanou odbornou pomoc poskytují podle zákonné dikce subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů. Tyto subjekty blíže vymezuje ustanovení § 48, resp. ustanovení § 39 zákona o obětech trestných činů. V registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, který vede

⁷¹ Vláda: *Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)*, č. 45/2013 Dz.

⁷² ZOUBKOVÁ, Ivana. *Práva obětí trestných činů v současné legislativě*. [online] Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/zoubkova-i-prava-obeti-trestnych-cinu-v-soucasne-legislative.aspx> [cit. 2023-2-11].

⁷³ VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef, HULMÁKOVÁ, Jana. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. str. 209.

Ministerstvo spravedlnosti v elektronické podobě,⁷⁴ jsou na základě vlastní žádosti zapsáni advokáti a subjekty poskytující obětem služby psychologického a sociálního poradenství a další subjekty jako střediska Probační a mediační služby a akreditované subjekty pro poskytování právních informací nebo restorativní programy po udělení akreditace.⁷⁵ Jakkoli lze předpokládat, že v registru budou zapsány osoby a subjekty, které se pomocí obětem trestných činů zabývají a jsou si vědomy, jakým způsobem k nim přistupovat, jevílo by se *de lege ferenda* na místě, aby byl zápis do registru podmíněn absolvováním kvalifikačního školení v oblasti přístupu a práce s oběti.

Praktická viktimologie označuje za následnou psychologickou pomoc jakékoli formy odborné pomoci obětem, které jsou založeny na opakovaném dlouhodobějším kontaktu s obětí, ale i krátkodobé intenzivní reintegrační programy pro oběti konkrétních deliktů.⁷⁶ Psychologická a sociální pomoc je poskytována příslušnými subjekty v souladu se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, přičemž sociální pomoc zahrnuje základní sociální poradenství a odborné sociální poradenství.

Prostřednictvím základního sociálního poradenství jsou obětem poskytovány potřebné informace přispívající k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Jedná se například o poskytnutí informace směřující k řešení nepříznivé sociální situace prostřednictvím sociální služby, poskytnutí informace o možnostech výběru druhu sociálních služeb podle potřeb osob a o jiných formách pomoci, například o dávkách pomoci v hmotné nouzi a dávkách sociální péče. Oproti tomu je odborné sociální poradenství poskytováno se zaměřením na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob ve specializovaných poradnách. Pod odborným sociálním poradenstvím si lze představit například zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti – poskytnutí

⁷⁴ Srov. Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů.

Dostupné z: <https://otc.justice.cz/verejne/seznam.jsf> [cit. 2023-2-11]

⁷⁵ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. cit. dílo. str. 45.

⁷⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. str. 139.

poradenství v oblastech orientace v sociálních systémech, práva, psychologie a v oblasti vzdělávání nebo pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.⁷⁷

Je zajímavé, že zákon o obětech trestných činů rozlišuje mezi poskytováním právní pomoci a poskytováním právních informací. Důvodová zpráva k zákonu o obětech trestných činů vztahuje poskytování právní pomoci k zákonu č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, přičemž poskytováním právních informací se rozumí podání informací o platné právní úpravě.⁷⁸ Jelínek za poskytování právních informací považuje především plnění informačních povinností ve smyslu ustanovení § 9 zákona o obětech trestných činů (např. sdělení výčtu práv, které má oběť podle zákona o obětech trestných činů).⁷⁹

Ustanovení § 6 odst. 1 zákona o obětech trestných činů stanoví podmínky, za kterých bude právní pomoc poskytována bezúplatně, přičemž v tomto smyslu plně odkazuje na podmínky obsažené v ustanovení § 51a trestního řádu. Ustanovení § 6 odst. 2 zákona o obětech trestných činů dále stanoví, že za úplatu mohou právní pomoc podle zákona o obětech trestných činů poskytovat pouze advokáti. Podle odstavce 3 jsou příslušnými subjekty, které mohou poskytovat právní informace, akreditované subjekty pro poskytování právních informací podle ustanovení § 39 zákona o obětech trestných činů (tedy nevládní neziskové organizace) a Probační a mediační služba České republiky a její střediska k odborné pomoci obětem trestných činů.

Důvodová zpráva k zákonu o obětech trestných činů definuje restorativní program jako: „[...] jakýkoli proces, v němž oběť a pachatel a případně kterýkoli další jednotlivec nebo člen společenství, jenž byl trestným činem nějakým způsobem dotčený, se společně aktivně účastní na řešení věcí vzniklých

⁷⁷ GŘIVNA, Tomáš. § 4 [Odborná pomoc]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. cit. dílo. str. 42.

⁷⁸ Vláda: *Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)*, č. 45/2013 Dz.

⁷⁹ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. op. cit. str. 48.

v důsledku trestného činu, zpravidla za pomoci zprostředkovatele“.⁸⁰ Základní ideou restorativních programů je obnovení a náprava vztahů mezi obětí a pachatelem, případně mezi obětí a dalšími členy společnosti. Jedná se tak o jeden z prvků tzv. restorativní (obnovující) justice, která se zaměřuje především na oběť trestného činu a kompenzaci její škody namísto potrestání pachatele.⁸¹ Smyslem restorativního programu je tedy snaha o usmíření oběti a pachatele. Je však nutné zdůraznit, že prvky restorativní justice s sebou nesou vysoké riziko vzniku sekundární nebo opakované viktimizace. Účast oběti v programu musí být dobrovolná a na základě svobodného rozhodnutí.

Podle ustanovení § 5 zákona o obětech trestných činů jsou subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů povinny poskytnout odbornou pomoc bez zbytečného odkladu bezplatně zvláště zranitelné oběti, jejichž skupiny blíže vymezuje ustanovení § 2 zákona o obětech trestných činů. Bezplatná odborná pomoc musí být poskytnuta takové zvláště zranitelné oběti, která tuto pomoc skutečně potřebuje, a to na základě její žádosti.

7.2 Právo na informace

Oběť má podle ustanovení § 7 zákona o obětech trestných činů v zákonem stanoveném rozsahu právo na přístup k informacím, které se týkají věci, v níž se stala obětí trestného činu. Právo na informace je projevem jedné ze základních zásad a principů pro přístup a jednání s oběťmi trestných činů, totiž zásady zvláštního přístupu k obětem trestných činů spojenou se zásadou prevence před sekundární viktimizací. Právě poskytnutí informací obětem trestných činů má být jedním ze základních zákonných opatření, jež mají zabránit prohlubování primární újmy a vzniku újmy sekundární.⁸² Právo na informace lze považovat za základ toho, aby mohla oběť řádně a včas uplatňovat a využívat svá práva. Jak je však patrné ze zákonné dikce, právo oběti

⁸⁰ Vláda: *Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)*, č. 45/2013 Dz.

⁸¹ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. cit. dílo. str. 49.

⁸² DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. op. cit. str. 36.

na informace není bezbřehé, je omezeno jednak předmětem, jelikož se informace musí týkat pouze věci, v níž se osoba stala obětí trestného činu, a jednak rozsahem poskytovaných informací, který je stanoven zákonem.

Právo na informace rozděluje zákon o obětech trestných činů následně v ustanoveních § 8 až § 11 podle následujících kritérií:

- a) který subjekt je povinen informaci poskytnout,
- b) zda jsou informace poskytovány na žádost nebo bez žádosti,
- c) zda jsou informace poskytovány ústně či písemně.⁸³

Ad a) Subjektem, který je povinen poskytovat obětem informace, je zejména Policie České republiky coby jednotný ozbrojený bezpečnostní sbor, policejní orgán (za splnění podmínek uvedených v ustanovení § 12 odst. 2 trestního řádu), státní zástupce, subjekt zapsaný v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů a za určitých okolností rovněž obecní policie, Vojenská policie, Vězeňská služba České republiky, celní úřad, věznice, poskytovatel zdravotních služeb nebo ústav pro výkon zabezpečovací detence.

Ad b) Ustanovení § 8 až § 11 zákona o obětech trestných činů obsahují rozsáhlý katalog informací, které jsou zde uvedené subjekty povinny oběti sdělit, přičemž příslušná ustanovení výslovně uvádí, jaké informace musí být poskytnuty i bez žádosti oběti a které lze naopak poskytnout pouze na žádost oběti.

Obětem jsou i bez jejich žádosti poskytovány například informace uvedené v ustanovení § 8 odst. 1 citovaného zákona (např. u kterého konkrétního orgánu může oběť podat oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a předá oběti kontakt na tento orgán nebo jaké etapy řízení následují po trestním oznámení a jaká je úloha oběti v těchto etapách), dále v ustanovení § 9 citovaného zákona (informace o právech oběti, o právech oběti jako poškozeného podle trestního řádu, o průběhu trestního řízení a postavení oběti jako poškozeného a svědka v něm).

⁸³ GŘIVNA, Tomáš. § 7 [Přístup k informacím]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. cit. dílo. str. 49.

Naopak informace, které se poskytují pouze na žádost, jsou uvedeny v ustanovení § 11 odst. 1 citovaného zákona (informace o tom, že trestní řízení nebylo zahájeno, o stavu trestního řízení, s výjimkou případů, kdy by tato informace mohla ohrozit dosažení účelu trestního řízení, informaci o skutku, ze kterého je osoba, proti níž se řízení vede, obviněna, včetně jeho právní kvalifikace) a ustanovení § 11 odst. 3 citovaného zákona (např. informace o propuštění nebo uprchnutí obviněného z vazby, o propuštění nebo uprchnutí odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody nebo o přerušení výkonu trestu odnětí svobody).

Ad c) Některé informace podle shora uvedených ustanovení jsou příslušné subjekty povinny sdělovat písemně, některé ovšem pouze ústně. Konkrétní forma poskytovaných informací je uvedena v příslušných zákonných ustanovení.

Nelze nepodotknout, že nekoncepční právní úprava formy poskytovaných informací a způsobu jejich poskytování, může být pro oběti trestných činů velmi zmatečná a nesrozumitelná. Jako velmi pozitivní a přínosné lze považovat informování oběti o tom, co bude následovat po podání trestního oznámení a jakou roli zde bude mít právě oběť, stejně jako informování o tom, na jaké subjekty se může oběť obrátit s žádostí o odbornou pomoc, případně za jakých podmínek může být tato poskytnuta bezplatně.

Na oběti, které neovládají český jazyk, pamatuje zákon o obětech trestných činů v ustanovení § 12. Takové oběti se poskytují informace v jazyce, o němž prohlásí, že mu rozumí anebo v úředním jazyce státu, jehož je občanem. Na žádost oběti je jí v tomto jazyce poskytnuto orgánem činným v trestním řízení rovněž pravomocné rozhodnutí, jímž je řízení skončeno.

Za velmi důležité lze považovat ustanovení § 13 zákona o obětech trestných činů, které stanoví, že oběť je třeba informovat srozumitelným způsobem, s ohledem na její věk, rozumovou a volní vyspělost, gramotnost a zdravotní a psychický stav. Informace mají být poskytovány v tom rozsahu, který odpovídá konkrétním potřebám oběti s ohledem na povahu a závažnost trestného činu – není tedy nutné informovat oběť o skutečnostech či právech, které nemůže v konkrétním řízení uplatnit nebo které jsou pro ni nadbytečné. Konkrétní potřeby

oběti je však nutno zkoumat v každém případě individuálně. Nelze však doporučit formulářové informování oběti bez dalšího vysvětlení, jak se v mnoha případech bohužel stává.

Oběť je přes množství informací, které může požadovat, oprávněna prohlásit, že nechce být informována. Orgány činné v trestním řízení informace v takovém případě neposkytnou, ledaže tyto informace musí poskytnout, aby mohla oběť jakožto poškozený v trestním řízení řádně uplatnit práva poškozeného. Prohlášení oběti o tom, že nechce být informována, může vzít oběť kdykoli zpět, nicméně o tomto právu musí být oběť poučena.

Jakkoli lze hodnotit snahu zákonodárce poskytnout obětem dostatečné informace, jeví se informační povinnost jako příliš rozsáhlá, v důsledku čehož dochází k zahlcení oběti mnohdy i pro ni nepotřebnými informacemi a dochází tak k opačnému efektu, kdy oběť neví, co si má z poskytnutých informací vzít. Navíc se nejeví jako vhodný okamžik poskytovat všechny tyto informace při prvním kontaktu orgánů činných v trestním řízení s obětí. Oběť může být v tuto chvíli v šoku z na ní spáchaného trestného činu a ve stresu ze vzniklé situace, a i když jí budou informace poskytnuty, nemusí je tato vůbec vnímat nebo pochopit. *De lege ferenda* lze navrhnout zjednodušení ustanovení § 8 zákona o obětech trestných činů a ponechat otázku poskytnutí některých informací na uvážení řádně vyškolených orgánů činných v trestním řízení.

7.3 Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím

Ustanovení § 14 zákona o obětech trestných činů zakotvuje právo oběti na ochranu před hrozícím nebezpečím. Jelikož má být zákon o obětech trestných činů právním předpisem, který upravuje práva obětí komplexně, toto ustanovení převážně odkazuje na úpravu jednotlivých institutů v jiných právních předpisech. Nejedná se tedy o nové instituty ochrany před hrozícím nebezpečím, nýbrž o jakési shrnutí práv na ochranu před hrozícím nebezpečím, která upravují jiné právní předpisy, v jediném předpise.⁸⁴ Shrnutí institutů ochrany na jednom místě lze hodnotit velmi kladně, nicméně je nutné zdůrazňovat

⁸⁴ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. op. cit. str. 97.

informování obětí příslušnými subjekty o jejich právech a institutech, které v rámci ochrany a pomoci mohou využít. Nelze očekávat, že oběť, mnohdy právní laik, v nelehké životní situaci, bude vyhledávat a studovat jednotlivé právní předpisy.

S ohledem na rozsah této práce a vzhledem k obsáhlosti právní úpravy jednotlivých institutů na ochranu před hrozícím nebezpečím obsažených v ustanovení § 14 zákona o obětech trestných činů, bude stručně shrnuta podstata těchto institutů.

Ustanovení § 14 odst. 1 ukládá policistům a dalším taxativně vyjmenovaným subjektům povinnost činit úkony a přijímat opatření k ochraně bezpečí oběti. V případě policistů se jedná zejména o prostředky k omezení osobní svobody podle zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Policii ČR“) jako je právo omezit osobní svobodu, vydání a odebrání zbraně a prohlídka osoby, zajištění, odstranění a zničení věci, vstup do obydlí, jiného prostoru nebo na pozemek, omezení pohybu osob nebo použití donucovacích prostředků a zbraně.

Ustanovení § 14 odst. 2 odkazuje na poskytování krátkodobé ochrany osob Policií České republiky podle ustanovení § 50 zákona o Policii ČR v odůvodněných případech, kdy osobě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí. Krátkodobá ochrana, která musí probíhat se souhlasem dotčené osoby, zahrnuje opatření spočívající ve fyzické ochraně, dočasné změně pobytu oběti, použití zabezpečovací techniky nebo poradensko-preventivní činnosti.⁸⁵

Ustanovení § 14 odst. 3 dále odkazuje na vykázaní osoby ze společného obydlí obsažené v ustanovení § 44 a násl. zákona o Policii ČR. Vykázaní osoby ze společného obydlí, jakož i z bezprostředního okolí společného obydlí je oprávněn vykonat policista za předpokladu, že lze na základě zjištěných skutečností, zejména s ohledem na předcházející útoky, důvodně předpokládat, že se osoba dopustí nebezpečného útoku proti životu, zdraví anebo svobodě nebo

⁸⁵ VANGELI, Benedikt. § 50 [Krátkodobá ochrana osoby]. In: VANGELI, Benedikt. *Zákon o Policii České republiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 200.

zvláště závažného útoku proti lidské důstojnosti. Policista může osobu vykázat až na dobu 10 dní z bytu nebo domu.

Ustanovení § 14 odst. 4 odkazuje na institut předběžných opatření v občanském soudním řízení. Ustanovení se odkazuje zejména na předběžná opatření ve smyslu ustanovení § 74 a násl. občanského soudního řádu (např. nenakládání s určitými věcmi nebo právy, vykonání, zdržení se nebo snášení určité skutečnosti) a zejména na předběžné opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí ve smyslu ustanovení § 400 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

Ustanovení § 14 odst. 5 odkazuje na institut poskytnutí zvláštní ochrany svědkovi, kterému v souvislosti s trestním řízením hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí. Zvláštní ochrana podle zákona č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením, ve znění pozdějších předpisů spočívá v osobní ochraně, přestěhování chráněné osoby včetně příslušníků její domácnosti a v pomoci chráněné osobě za účelem jejího sociálního začlenění v novém prostředí a zastírání skutečné totožnosti chráněné osoby.

Ustanovení § 14 odst. 6 obsahuje odkaz na utajení podoby a totožnosti svědka podle ustanovení § 55 odst. 2 trestního řádu, podle kterého hrozí-li svědkovi nebo osobě jemu blízké v souvislosti s podáním svědectví újma na zdraví nebo jiné ohrožení jeho základních práv, nezapisují se osobní údaje svědka do protokolu, ale vedou se zcela odděleně od trestního spisu. Tímto způsobem se zajistí, aby k osobním údajům ohrožených osob ve smyslu tohoto ustanovení budou mít přístup pouze orgány činné v trestním řízení a nikoli obviněný a další osoby v rámci nahlížení do trestního spisu. Svědek musí být rovněž poučen o právu požádat o utajení své podoby a podepsat protokol smyšleným jménem a příjmením, pod kterým je pak veden.

Ustanovení § 14 odst. 7 odkazuje na úpravu předběžných opatření ve smyslu ustanovení § 88c a násl. trestního řádu, jejichž účelem je stejně jako v občanském právu je třeba prozatímně upravit poměry nebo vztahy obviněného k obětem nebo

jiným poškozeným, aby bylo zabráněno obviněnému v pokračování v trestné činnosti nebo aby byla odstraněna její příčina.⁸⁶

Ustanovení § 14 odst. 8 odkazuje na úpravu evropského ochranného příkazu za podmínek zákona o mezinárodní justiční spolupráci, která byla přijata v důsledku první novelizace zákona o obětech trestných činů.⁸⁷ Ochranný příkaz představuje rozhodnutí vydané v trestním řízení soudem a v přípravném řízení soudcem nebo státním zástupcem, nebo rozhodnutí vydané v trestním řízení orgánem jiného členského státu, bylo-li vydáno za účelem ochrany osoby před trestným činem, který může ohrozit její život, zdraví, svobodu nebo lidskou důstojnost, a jímž podezřelému, obviněnému nebo odsouzenému ukládá např. zákaz vstupu do určitých míst nebo vymezených oblastí, které osoba chráněná ochranným příkazem navštěvuje nebo kde pobývá nebo zákaz nebo omezení styku s osobou chráněnou ochranným příkazem, včetně styků prostřednictvím sítě elektronických komunikací nebo jinými obdobnými prostředky.⁸⁸

7.4 Právo na ochranu soukromí

Ustanovení § 15 zákona o obětech trestných činů se v plném rozsahu odkazuje na obecnou úpravu zákazu zveřejnění informací umožňujících zjištění mimo jiné totožnosti poškozeného nebo svědka obsaženou v ustanoveních § 8a až § 8d trestního řádu. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny počínat si při své činnosti tak, aby v přípravném řízení nezveřejňovaly údaje o osobách zúčastněných na trestním řízení umožňující zjištění totožnosti poškozeného a svědka. Nikdo nesmí v souvislosti s trestným činem spáchaným na poškozeném jakkoli zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti poškozeného, kterému je méně než 18 let nebo vůči němuž byl spáchán trestný

⁸⁶ GŘIVNA, Tomáš. § 14 [Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. op. cit. str. 109.

⁸⁷ *Novela zákona o obětech trestných činů (zákon č. 56/2017 Sb.) – přehled změn pro jednání Republikového výboru pro prevenci kriminality dne 27. září 2017*. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/1-tz-rvppk-09-2017-pdf.aspx> [cit. 2022-2-12].

⁸⁸ GŘIVNA, Tomáš. § 14 [Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. op. cit. str. 110.

čin uvedený v taxativním výčtu v ustanovení § 8b odst. 2 trestního řádu (např. trestný čin vraždy, zabití, některý z trestných činů, kterým byla způsobena těžká újma na zdraví, trestný čin ohrožení pohlavní nemocí).

Na rozdíl od ustanovení § 15 zákona o obětech trestných činů obsahuje speciální úpravu ustanovení § 16 zákona o obětech trestných činů, podle kterého se na žádost oběti, jejího zmocněnce nebo dalších zde uvedených osob – zástupců oběti, vedou osobní údaje oběti a jeho zástupců tak, aby se s nimi mohly seznamovat pouze orgány činné v trestním řízení, policisté a úředníci Probační a mediační služby činní v dané věci.

Ochrana osobních údajů však může v určitých případech zasahovat do práva obviněného na obhajobu. Z tohoto důvodu obsahuje zákonné ustanovení dvě výjimky z ochrany osobních údajů, v důsledku kterých je nezbytné tyto údaje zpřístupnit. Jedná se o případy, je-li to nutné pro účely dosažení účelu trestního řízení (např. konkrétní údaj je předmětem dokazování s ohledem na naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu) a/nebo pro řádné uplatnění práva na obhajobu obviněného. Je-li nutné zpřístupnit údaje, zpřístupní se však pouze údaje nezbytně potřebné. O zpřístupnění je třeba učinit záznam do spisu, včetně uvedení důvodů zpřístupnění.⁸⁹

7.5 Právo na ochranu před druhotnou újmou

Sekundární viktimizací, respektive druhotnou újmou je nutné rozumět vedlejší negativní důsledky spáchaného kriminálního činu, které nastaly po jeho ukončení.⁹⁰ *Durdík a kol.* ke zdrojům a příčinám druhotné újmy uvádějí: „*Zákon za druhotnou újmu považuje újmu, která byla oběti způsobena v důsledku přístupu Policie ČR, orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní.*“⁹¹ *Holomek* ve výčtu původců sekundární viktimizace uvádí navíc

⁸⁹ GŘIVNA, Tomáš. § 14 [Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. op. cit. str. 115.

⁹⁰ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021. Teoretik. str. 182.

⁹¹ DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. op. cit. str. 25.

i samotného pachatele, který působí na oběť a vyhrožuje jí a zastrašuje, aby trestný čin neohlásila.⁹²

Čírtková ovšem zdůrazňuje, že sekundární viktimizací není míněn přirozený a přechodný stres oběti spojený s trestním řízením a jeho průběhem, nýbrž chyba, která v rámci tohoto procesu nastala.⁹³

Za sekundární viktimizaci tedy považujeme veškeré nevhodné reakce a nevhodné zacházení s obětí ze strany profesionálů, laického okolí oběti a médií vůči oběti, které nastaly po ukončení trestného činu. Charakter druhotné újmy oběti je tak především psychického (emocionálního) charakteru. K sekundární viktimizaci nemusí zpravidla vůbec dojít, velmi často se s ní však můžeme setkat zejména u trestných činů proti důstojnosti v sexuální oblasti. Dojde-li však k druhotnému zraňování oběti, může mít tato újma daleko větší a drtivější dopad na psychiku oběti než prvotní újma. Sekundární viktimizace a obavy z ní jsou dokonce jedním z nejčastějších faktorů pro neoznámení trestného činu obětí.⁹⁴

Chránit oběť před sekundární nebo opakovanou viktimizací je jedním z cílů zákona o obětech trestných činů. Z tohoto důvodu zákon o obětech trestných činů v ustanovení § 17 zakotvuje právo oběti na zabránění kontaktu s osobou, kterou označila za pachatele, s osobou podezřelou nebo osobou, proti níž se trestní řízení vede (dále v textu označováno souhrnně jen jako „pachatel“), jelikož kontakt s osobou pachatele může být pochopitelnou příčinou vzniku sekundární či opakované viktimizace oběti. Kromě toho, že tento kontakt způsobí oběti oživení bolesti a útrap způsobených trestným činem, může mít za následek i zmaření účelu trestního řízení, jelikož oběť v důsledku nastalého stresu nemusí být schopna podat vysvětlení či svědectví proti pachateli. Oběť nebo jí blízká osoba mají právo požádat v kterémkoli stádiu trestního řízení, případně před jeho zahájením, aby byla při úkonech trestního řízení,

⁹² HOLOMEK, Jaroslav. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. str. 27.

⁹³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. str. 63.

⁹⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. cit. dílo. str. 61.

kterých se oběť účastní, učiněna opatření, kterými bude zabráněno kontaktu oběti s osobou, kterou oběť označila za pachatele.

Orgány činné v trestním řízení povinny jsou vždy povinny vyhovět žádosti, kterou učinila oběť, která je zvláště zranitelnou obětí, nevyklučuje-li to povaha prováděného úkonu. Pakliže to povaha prováděného úkonu vylučuje, jsou orgány činné v trestním řízení povinny přijmout taková opatření, která zabrání kontaktu oběti a pachatele před započítím a po skončení takového úkonu. Tato právní úprava je často terčem kritiky odborné veřejnosti, zejména v tom ohledu, že je právo žádat o zabránění kontaktu s pachatelem přiznáno každé zvláště zranitelné oběti bez ohledu na závažnost spáchaného trestného činu.⁹⁵

Další ochranu před vznikem sekundární újmy poskytuje ustanovení § 18 zákona o obětech trestných činů. Ta spočívá v omezení možnosti klást při výslechu oběti otázky směřující do intimní oblasti, pokud jejich zodpovězení není nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení. Takové pravidlo však lze považovat za žádoucí při provádění všech výslechů bez výjimky. Zákon o obětech trestných činů oblast intimity nedefinuje, nejspíše proto, že každá osoba vnímá rozsah intimní oblasti jinak. Lze však obecně usuzovat, že se intimní oblast bude týkat oblasti sexuality, jak mimo jiné uvádí i důvodová zpráva k zákonu o obětech trestných činů. V případech, kdy se pokládání otázek směřujících do intimní sféry nelze vyhnout, je nutné pokládat tyto otázky šetrným a citlivým způsobem s vědomím a respektem osobnosti a důstojnosti oběti a s ohledem na její věk, osobní zkušenosti a psychický stav.⁹⁶ Oběť je oprávněna podat proti otázce námitku, domnívá-li se, že směřuje do její intimní oblasti. Námitka se poznamenává do protokolu a o její důvodnosti rozhoduje vyslyšající orgán.

V souvislosti s podáním vysvětlení nebo výslechu může oběť podle ustanovení § 19 zákona o obětech trestných činů žádat, aby byla v přípravném řízení vyslechnuta osobou stejného nebo naopak opačného pohlaví.

⁹⁵ JELÍNEK, Jiří, PELC, Vladimír. *Zákon o obětech trestných činů - jeho nedostatky a možnosti řešení*. op. cit. str. 19-23.

⁹⁶ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. op. cit. str. 110.

Lze usuzovat, že se toto ustanovení aplikuje zejména u sexuálně motivovaných trestných činů nebo i v případech, kdy obětí bude osoba vysokého věku. Pokud podá žádost zvláště zranitelná oběť, je nutné její žádosti vyhovět, pokud tomu nebrání důležité důvody, kterými se rozumí např. neodkladnost nebo neopakovatelnost výsledku.⁹⁷

Ustanovení § 20 zákona o obětech trestných činů dále rozvíjí všeobecná pravidla a zavádí další, speciální pravidla pro podání vysvětlení a výslech zvláště zranitelných obětí s přihlédnutím k okolnostem, které je činí zranitelné. Gró výsledku zvláště zranitelných obětí tkví v obzvláště citlivém a vnímavém přístupu a provádění výsledku s ohledem na konkrétní okolnosti zranitelnosti oběti. Vyslychající osoba, která je v ideálním případě speciálně vyškolená k provádění výsledků zvláště zranitelných obětí, musí dbát osobních vlastností oběti a zohlednit povahu a okolnosti spáchaného trestného činu a těmto přizpůsobit přístup k vyslychané osobě a taktiku výsledku. Výslech dětí provádí vždy osoba, která je speciálně vyškolená. Jedinou výjimkou jsou případy, kdy se jedná o neodkladný úkon nebo takto vyškolenou osobu nelze v daný moment zajistit.

Praktická doporučení pro jednání s obětí tkví mimo jiné v aktivním, pozorném naslouchání oběti, empatické mlčení a trpělivost při výpovědi oběti, vyhýbání se neosobním formálním vyjádřením a namísto toho osobní vyjadřování zájmu a účasti, kontrolování hlasitosti a rychlosti mluveného projevu vyslychajícího.⁹⁸

Výslech zvláště zranitelné oběti se provádí tak, aby později nemusel být opakován. Výslech je bezesporu náročným úkonem i pro vyslychající osobu, a proto je žádoucí, je-li to možné, aby takový výslech prováděla vyškolená a zkušená osoba. Výslech představuje pro oběť, jakkoli se jí ho snaží vyslychající osoba ulehčit, velmi stresující a emočně náročnou situaci, během níž musí oběť znovu vzpomínat na prožitá trauma, vybavovat si detaily a tyto dále reprodukovat. Na vyslychající osobu jsou proto kladeny vysoké nároky spočívající rovněž

⁹⁷ GRĚVNA, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. op. cit str. 121.

⁹⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2., rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. str. 235.

i v pečlivé přípravě na výslech. V případě dalšího výslechu před stejným orgánem je vyslychajícím zpravidla stejná osoba, nebrání-li tomu důležité důvody.

Nepřeje-li si zvláště zranitelná oběť bezprostřední osobní (vizuální) kontakt s osobou podezřelou ze spáchání trestného činu nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede, přistoupí se k takovým opatřením, aby k vizuálnímu kontaktu nedošlo. Za tímto účelem se využívá především audiovizuální technika.

Dalším institutem zakotveným v ustanovení § 21 zákona o obětech trestným činů, který má pomoci zabránit vzniku sekundární újmy, je institut důvěrníka. Oběť má právo, aby ji k úkonům trestního řízení doprovázela fyzická svéprávná osoba, kterou si sama zvolí a která jí poskytuje potřebnou, zejména psychickou pomoc. Osoba důvěrníka nemusí mít právnické vzdělání, nicméně důvěrník může být i zmocněncem oběti.⁹⁹ Důvěrník ale nesmí žádným způsobem zasahovat do průběhu úkonu. Z tohoto pohledu se dle názoru autorky jeví jako vhodnější zastoupení oběti zmocněncem s právnickým vzděláním, ideálně advokátem, který oběti kromě psychické podpory poskytne pomoc s uplatněním jejích práv v trestním řízení, nicméně oběť může mít jak důvěrníka, tak zmocněnce.

7.6 Právo na peněžitou pomoc

Jedním z nejčastějších problémů, se kterými se oběti trestných činů v souvislosti se spáchaným trestným činem setkávají, je nedostatek finančních prostředků zapříčiněný pracovní neschopností, ztrátou zaměstnání nebo výdajů na léčení nebo právní pomoc, které vznikly v důsledku na oběti spáchaného trestného činu.¹⁰⁰

Různé teoretické koncepty zdůvodňují povinnost státu poskytnout obětem peněžitou pomoc mimo jiné tím, že stát selhal v ochraně svých občanů a zajištění jejich bezpečnosti, nebo jako jistou formu ocenění oběti za to, že spolupracuje s orgány činnými v trestním řízení, jako morální povinnost státu¹⁰¹

⁹⁹ DANKOVÁ, Katarína, PELC, Vladimír. *Právní pomoc obětem trestných činů*. op. cit. str. 42.

¹⁰⁰ DANKOVÁ, Katarína, PELC, Vladimír. *Právní pomoc obětem trestných činů*. op. cit. str. 48.

¹⁰¹ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. op. cit. str. 123.

nebo jako výsledek konceptu solidarity a navození pocitu spravedlnosti. Právo oběti na peněžitou pomoc od státu bývá dokonce označováno jako sociální dávka *sui generis*.¹⁰²

Peněžitá pomoc se v souladu s ustanovením § 23 odst. 2 zákona o obětech trestných činů poskytuje (za splnění dalších podmínek) oběti ve smyslu ustanovení § 2 odst. 2 a odst. 3, která je:

- státním občanem České republiky, pokud má na území České republiky místo trvalého pobytu, pokud se na území České republiky obvykle zdržuje nebo pokud se na území České republiky stala obětí trestného činu,
- cizincem, pokud má trvalý pobyt nebo oprávněně pobývá na území jiného členského státu Evropské unie a stala se obětí trestného činu na území České republiky,
- cizincem, pokud na území České republiky v souladu s jinými právními předpisy pobývá nepřetržitě po dobu delší než 90 dnů a stala se obětí trestného činu na území České republiky, nebo
- cizincem, který se stal obětí trestného činu na území České republiky a který požádal o mezinárodní ochranu, kterému byl udělen azyl nebo kterému byla udělena doplňková ochrana na území České republiky.

Ustanovení § 24 zákona o obětech trestných činů dále stanovuje okruh oprávněných žadatelů o peněžitou pomoc, který je však užší než vymezení kategorií oběti v ustanovení § 2 zákona o obětech trestných činů. Tedy každá oběť nemá právo na peněžitou pomoc. Právo na peněžitou pomoc má:

- oběť, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví,
- oběť, které byla způsobena těžká újma na zdraví
- osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem, registrovaným partnerem, dítětem nebo sourozencem

¹⁰² DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. op. cit. str. 189 - 190.

zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu,

- oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti na ní spáchaného a dítě, na kterém byl spáchán trestný čin týrání svěřené osoby, kterým vznikla nemajetková újma.

Kromě pozitivního vymezení uvádí ustanovení § 27 zákona o obětech trestných činů případy, ve kterých nemůže být peněžité pomoci poskytnuta. Jedná se například o situaci, kdy je oběť v daném trestním řízení stíhána jako spoluobviněný nebo případy, kdy oběť nedala souhlas k trestnímu stíhání nebo neposkytla orgánům činným v trestním řízení potřebnou součinnost.¹⁰³

Peněžité pomoci se v souladu s ustanovením § 26 zákona o obětech trestných činů poskytne v případech, kdy pachatel trestného činu, kterým byla způsobena škoda na zdraví nebo nemajetková újma, byl uznán vinným nebo zproštěn obžaloby pro nepřičetnost. K tomu komentářová literatura uvádí: „*Předpokladem poskytnutí pomoci bude bezpochyby situace, kdy je postaveno najisto, že byl trestný čin spáchán a kdo jej spáchal. Takovou jistotu poskytuje existence pravomocného odsuzujícího rozsudku (srov. § 225 TrŘ) nebo trestního příkazu, neboť ten má povahu odsuzujícího rozsudku (§ 314e odst. 7 TrŘ). Obdobně spolehlivý závěr lze učinit i na základě zprošťujícího rozsudku z důvodu nepřičetnosti obžalovaného v době činu [§ 226 písm. d) TrŘ]. Aby mohlo být rozhodnuto podle § 226 písm. d) TrŘ, musí soud dospět k závěru, že se stal skutek, pro nějž je obžalovaný stíhán, že v žalobním návrhu označený skutek je trestným činem (správně má znaky trestného činu), že tento skutek spáchal obžalovaný. Teprve po tomto závěru lze rozhodnout o zproštění z obžaloby z důvodu nepřičetnosti obžalovaného.*“¹⁰⁴

Hlavním účelem poskytnutí peněžité pomoci je podle ustanovení § 25 odst. 1 zákona o obětech trestných činů překlenutí zhoršené sociální situace v důsledku spáchaného trestného činu a úhrada nákladů spojených s poskytnutím odborné

¹⁰³ DANKOVÁ, Katarína, PELC, Vladimír. *Právní pomoc obětem trestných činů*. op. cit. str. 52.

¹⁰⁴ GŘIVNA, Tomáš. § 26 [Předpoklady poskytnutí peněžité pomoci]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. op. cit. str. 158.

psychoterapie a fyzioterapie či jiné odborné služby zaměřené na nápravu vzniklé nemajetkové újmy. Aby byl naplněn hlavní účel poskytování peněžité pomoci, tedy překlenutí zhoršené sociální situace způsobené spácháním trestného činu, musí přijít peněžítá pomoc v co nejkratší době. Je zcela pochopitelné, že předpokladem poskytnutí pomoci je uznání pachatele vinným nebo jeho zproštění pro nepřičetnost. Pro úplnost lze doplnit, že v případech, kdy nejsou na základě výsledku šetření orgánů činných v trestním řízení důvodné pochybnosti o tom, že se stal trestný čin, v důsledku kterého byla oběti způsobena smrt, újma na zdraví nebo jiná nemajetková újma, poskytne se v souladu s ustanovením § 26 odst. 2 zákona o obětech trestných činů peněžítá pomoc také tehdy, jestliže byla věc odložena z důvodu podle § 159a odst. 2 až 4 trestního řádu nebo protože se pachatele nepodařilo zjistit nebo je trestně neodpovědný pro nepřičetnost a v případech, kdy bylo trestní stíhání zastaveno z důvodu podle § 172 odst. 1 písm. d) nebo e) nebo podle § 172 odst. 2 trestního řádu.

Nicméně praxe ukazuje, že se některá trestní řízení přes zásadu rychlosti trestního řízení mohou táhnout i léta. V takových případech je nutné položit si otázku, zda potom peněžítá pomoc naplňuje její zákonem deklarovaný účel. Jakousi pojistku poskytuje ustanovení § 26 odst. 2 písm. c) zákona o obětech trestných činů, podle kterého se peněžítá pomoc poskytne i v případech, kdy rozhodnutí, jímž byl pachatel uznán vinným nebo zproštěn obžaloby pro nepřičetnost, dosud nebylo vyhlášeno nebo nenabylo právní moci.

Žádost o peněžitou pomoc, jejíž náležitosti uvádí ustanovení § 31 zákona o obětech trestných činů, lze v souladu s ustanovením § 30 podat u Ministerstva spravedlnosti, které oběti poskytuje na základě její žádosti jménem státu peněžitou pomoc, a to nejpozději do 2 let ode dne, kdy se oběť dozvěděla o škodě, nemajetkové újmě způsobené trestným činem, nejpozději však do 5 let od spáchání trestného činu, jinak toto právo zaniká.

Ministerstvo spravedlnosti musí o žádosti ve světle potřeby poskytnout peněžitou pomoc co nejrychleji rozhodnout, a to nejpozději do tří měsíců od podání žádosti. Tuto lhůtu nicméně lze za splnění zákonných předpokladů prodloužit.

Výši poskytované peněžité pomoci upravuje ustanovení § 28 v návaznosti na ustanovení § 24 zákona o obětech trestných činů, a to formou paušální, a zároveň i maximální částky státem poskytované peněžité pomoci. Peněžitá pomoc je poskytována ve stanoveném rozmezí buď zákonem stanovenou paušální částkou nebo ve výši skutečně výši ztráty na výdělku a nákladů spojených s léčením, kterou však musí oběť prokázat.

Ustanovení § 29 zákona o obětech trestných činů přiznává dále Ministerstvu spravedlnosti právo (nikoli povinnost) peněžitou pomoc oběti nepřiznat nebo ji snížit, čímž jsou fakticky rozšířeny důvody pro nepřiznání peněžité pomoci uvedené v ustanovení § 27 zákona o obětech trestných činů. Důvody pro nepřiznání nebo snížení peněžité pomoci jsou s přihlédnutím k sociální situaci oběti, jejímu spoluzavinění vzniku újmy a s přihlédnutím k tomu, zda oběť využila všech zákonných prostředků, aby uplatnila nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy na pachateli nebo jiné povinné osobě. Lze ale předpokládat, že v těchto případech bude nezbytné posuzovat i skutečnost, zda byla oběť v souladu s jejími právy a zásadami zakotvenými v trestním řádu a zákoně o obětech trestných činů řádně poučena příslušnými orgány o jejích právech.

Závěr

Předložená diplomová práce se zabývala právy poškozeného jakožto subjektu trestního řízení, který má vlastní vliv na průběh trestního řízení a který tento vliv vykonává vlastním jménem a jakožto strany trestního řízení, který může podporovat obžalobu. Práce se dále zabývala i právy oběti trestného činu coby subjektu zvláštní péče státu, a to zejména právy mimoprocesního charakteru.

Tato diplomová práce si kladla za cíl vymežit, popsat a analyzovat platnou právní úpravu postavení poškozeného a oběti, jakož i jim právními předpisy garantovaná práva. Za tímto účelem byl nejprve definován předmět a účel trestního řízení, jakož i právní předpisy, jimiž je trestní řízení upraveno. Následně bylo zapotřebí vymežit pojem poškozený za použití pozitivní a negativní zákonné definice. Stejně tak bylo nezbytné vymežit ve třetí části práce pojem oběť trestného činu a jeho vymezení v platné právní úpravě. Vzhledem k podaným definicím obou pojmů bylo na místě provést jejich komparaci a podat hlavní rozdíly mezi nimi.

V páté části byla kategorizována a stručně popsána práva poškozených podle toho, zda tato náleží všem poškozeným či nikoliv. Práva poškozených mají být vykonávána v souladu s jedním ze základních principů trestního řízení, totiž se zásadou zajištění práv poškozeného, která byla v práci rovněž stručně představena. S ohledem na právo poškozeného navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež byla poškozenému trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal, musela být alespoň stručně popsána podstata adhezního řízení v části šesté.

Sedmá část práce byla soustředěna naopak na práva obětí trestných činů neprocesního charakteru a marginálně i na práva zvláště zranitelných obětí, a to rovněž především na práva neprocesního charakteru.

Při zpracování předložené práce byla použita především metoda deskripce a kritické a právní analýzy, metoda literární rešerše a metoda indukce

a dedukce. Platná právní úprava byla v několika oblastech zhodnocena a byly *de lege ferenda* předloženy návrhy změn konkrétních ustanovení. I přesto lze považovat platnou právní úpravu zejména v oblasti postavení a práv obětí trestných činů za dostatečnou, když následuje a v některých oblastech dokonce převyšuje úroveň ochrany práv nastavenou právními předpisy nadnárodního a mezinárodního charakteru. Lze konstatovat, že předestřených cílů se podařilo dosáhnout.

Seznam použitých pramenů

Monografie

ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. Vysokoškolské učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-86473-86-4.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2., rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. ISBN 978-80-7380-581-4.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forezní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-26205821.

DANKOVÁ, Katarína, PELC, Vladimír. *Právní pomoc obětem trestných činů*. Praha: CSSP, 2014.

DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.

GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kriminologie*. 4. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3.

GŘIVNA, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. ISBN 978-80-7400-513-8.

HOLOMEK, Jaroslav. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. ISBN 978-80-7380-446-6.

JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-92-9.

JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-4992.

JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. ISBN 978-80-87576-39-7.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní: podle stavu k 1. 10. 2016*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-160-1.

JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-016-1.

LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha. Ministerstvo spravedlnosti České republiky. 1994. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, sv. 54, 1994.

MORAVEC, Tomáš, KOTOUČOVÁ, Jiřina a kol. *Insolvenční zákon*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021.

RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František a ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha, C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha, C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČTA a Jana HULMÁKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-732-3.

VANDUCHOVÁ, Marie, HOŘÁK, Jaromír. *Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám*. Praha, C.H. Beck, 2011. Beckova edice právo. ISBN 978-80-7400-388-2.

VANGELI, Benedikt. *Zákon o Policii České republiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014.

VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8.

VÍTKOVÁ, Petra. *Zajištění nástrojů trestné činnosti a výnosů z trestné činnosti a náhradní hodnoty: podle § 79a až 79g trestního řádu*. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Právo prakticky. ISBN 978-80-7598-551-4.

WALKLATE, Sandra. *Handbook of Victims and Victimology*. London: Taylor & Francis Ltd. 2nd edition, 2017. Chapter 1: Setting the scene: A question of history. ISBN 978-1-84392-258-5.

Odborné časopisy a články

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Jak posuzovat zranitelnost obětí*. Právo a rodina. 2013, roč. 15, č. 6, str. 5 – 12.

GRUS, Zdeněk. *Rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Trestněprávní revue. 2004, č.7, str. 203.

JELÍNEK, Jiří, PELC, Vladimír. *Zákon o obětech trestných činů - jeho nedostatky a možnosti řešení*. Bulletin advokacie, 2015, č. 11, str. 19-23.

JELÍNEK, Jiří. *Jak dál s trestním stíháním se souhlasem poškozeného*. Kriminalistika. 1/2017, s. 3-11. ISSN 1210-9150, str. 3-4.

LÁTAL, Jaroslav. *Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení*. Právní rozhledy. 1994, č. 10, str. 345-346.

Elektronické zdroje

AUEROVÁ, J., AUGUSTINOVÁ, P., BOHUSLAV, L., DRAŠTÍK, A., DURDÍK, T., FENYK, J., HÁJEK, R., HERCZEG, J., KADLEC, J., KAISER, T., KANDALCOVÁ, A., KMEC, J., KOCINA, J., KOUŘIL, I. a kol. *Trestní řád: Komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. ASPI_ID KO141_1961CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

BERKOVÁ, Ivona. *Uspokojení nároku poškozeného v trestním řízení, a to zejména ve vztahu k zajištěnému a odčerpanému majetku*. Trestněprávní revue, 2017, č. 6, str. 139-145.

GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020.

Novela zákona o obětech trestných činů (zákon č. 56/2017 Sb.) – přehled změn pro jednání Republikového výboru pro prevenci kriminality dne 27. září 2017. [cit. 2022-2-12] Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/1-tz-rvppk-09-2017-pdf.aspx>

OBOŇOVÁ, Katarína, VÍTKOVÁ Martina. *Uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody ve světle novely a úprava zajištění nároku na náhradu škody v trestním řízení* [online]. epravo.cz, 12. 4. 2013. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/uplatneni-naroku-poskozeneho-na-nahradu-skody-ve-svetle-novely-a-upravazajisteni-naroku-na-nahradu-skody-v-trestnim-rizeni-90153.html>

PÚRY, František. *Některé souvislosti trestního a insolvenčního práva v aktuální rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu*. Advokátní deník, 21. 6. 2019. [online] Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2019/06/21/nektere-souvislosti-trestniho-a-insolvencniho-prava-v-aktualni-rozhodovaci-cinnosti-nejvyssiho-soudu/>

ŠKROBÁK, I., TREŠLOVÁ, L. *Zákon o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení: Praktický komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. ASPI_ID KO279_2003CZ. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/188/1/2>. ISSN 2336-517X.

ZOUBKOVÁ, Ivana. *Práva obětí trestných činů v současné legislativě*. [online] Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/zoubkova-i-prava-obeti-trestnych-cinu-v-soucasne-legislative.aspx>

ŽDÁREK, R., TĚŠINOVÁ, J., ŠKÁROVÁ, M., WALTR, R., PÚRY, F. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. Praha: C.H. Beck, 2015.

Právní předpisy

Rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV ze dne 15. března 2001, o postavení obětí v trestním řízení.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu.

Zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením.

Zákon č. 140/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 45/2013 Sb., zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 56/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Judikatura

Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. 10. 1999 sp. zn. 8 To 335/99.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2011, sp. zn. 3 Tdo 1594/2011.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 2. 2014, sp. zn. 4 Tz 2/2014-I-123.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. srpna 2014, sp. zn. 5 Tdo 797/2014.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2015, sp. zn. 5 Tz 52/2014.

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3523/16.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3.12.2019, sp. zn. 7 Tz 83/2019.

Ostatní zdroje

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, č. 265/2001 Dz.

Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), č. 45/2013 Dz.

Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění zákona č. 77/2015 Sb., a další související zákony.

Důvodová zpráva k zákonu č. 86/2015 Sb., kterým se mění zákon č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

Seznam použitých zkratk

občanský zákoník – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

směrnice o minimálních pravidlech pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu - směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV ze dne 15. března 2001, o postavení obětí v trestním řízení

směrnice o odškodňování obětí trestných činů - směrnice Rady Evropské unie 2004/80/ES ze dne 29. 4. 2004 o odškodňování obětí trestných činů

trestní řád - zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

trestní zákoník – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákon o mezinárodní justiční spolupráci - zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění pozdějších předpisů

zákon o obětech trestných činů - zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění pozdějších předpisů

zákon o Policii ČR - zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů

zákon o soudnictví ve věcech mládeže - zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

zákon o trestní odpovědnosti právnických osob – zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů

zákon o zajištění majetku a věcí v trestním řízení - zákon č. 279/2003 Sb.,
o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů,
ve znění pozdějších předpisů